

De arbeidsmarktpositie van
afgestudeerden van
het hoger beroepsonderwijs

HBO-Monitor 2007

G.W.M. Ramaekers

Researchcentrum voor Onderwijs en Arbeidsmarkt
Faculteit der Economische Wetenschappen en Bedrijfskunde
Maastricht University

Uitgave: Informatie en Communicatie HBO-raad

Den Haag, augustus 2008

De arbeidsmarktpositie van afgestudeerden
van het hoger beroepsonderwijs

HBO-Monitor 2007

Betreft: afgestudeerden uit examenjaar 2005-2006

De HBO-Monitor is in opdracht van de HBO-raad en hogescholen ontwikkeld door het Researchcentrum voor Onderwijs en Arbeidsmarkt (ROA), Faculteit der Economische Wetenschappen en Bedrijfskunde van Maastricht University, en wordt uitgevoerd in samenwerking met DESAN Research Solutions te Amsterdam.

Auteur

Drs. G.W.M. Ramaekers

Researchcentrum voor Onderwijs en Arbeidsmarkt,
Faculteit der Economische Wetenschappen en Bedrijfskunde,
Maastricht University

Uitgave

HBO-raad
Prinsessegracht 21
Postbus 123
2501 CC Den Haag
Telefoon 070 - 3 12 21 21
Telefax 070 - 3 12 21 00
Email post@hbo-raad.nl

Druk en omslag

Elan Strategie & Creatie

Prijs € 25,- inclusief verzendkosten en BTW

ISBN 978-90-6390-256-8

© Copyright HBO-raad, augustus 2008

Ten geleide

Jaarlijks studeren ruim 64.000 studenten af aan een hogeschool en maken de overstap naar de arbeidsmarkt. De vraag naar hoger opgeleiden is groot. Hogescholen willen de studenten goed voorbereiden op de arbeidsmarkt.

De hogescholen gebruiken de HBO-Monitor om de aansluiting van de opleidingen op de arbeidsmarkt te toetsen en te analyseren. In dit jaarlijkse onderzoek krijgen afgestudeerde hbo'ers vragen over diverse aspecten van hun arbeidsmarktpositie, zoals werkgelegenheid, salaris en carrièremogelijkheden. In aanvulling hierop wordt de afgestudeerden ook gevraagd hoe ze terugkijken op de opleiding zelf. Wat vinden ze van de kwaliteit van docenten, het studieprogramma, de toetsing en de voorbereiding op de arbeidsmarkt?

Dit jaar komt onder meer naar voren dat afgestudeerden in het hbo vaker werk vonden dan het jaar ervoor (werkloosheid 3,1%, vorige meting 4,1%). Ook de aansluiting op de arbeidsmarkt is verbeterd: 85% (vorige meting 82%) van de betaald werkende afgestudeerden oefent een functie op hbo-niveau uit. En 84% (vorige meting 82%) van de afgestudeerden zegt een baan gevonden te hebben die aansluit op de gevolgde opleidingrichting. Daarnaast zijn de alumni tevreden over hun opleiding. Zowel de kwaliteit van de docenten als de kwaliteit van het studieprogramma worden met een voldoende tot ruim voldoende beoordeeld. Over de evenwichtigheid en de uitdagendheid van het studieprogramma verschillen de meningen, maar de meerderheid van de ondervraagden is hier tevreden over.

Uit dit onderzoek blijkt, net als vorig jaar, dat het goed gaat met het hbo. Dat geeft de hogescholen een mooie uitgangspositie om de kwaliteit van het onderwijs op peil te houden en aandacht te besteden aan verbeterpunten.

Ik hoop dat deze publicatie op uw waardering kan rekenen en wens u veel plezier bij het gebruik ervan.

Doekle Terpstra
Voorzitter HBO-raad

Inhoudsopgave

Ten geleide	3
Voorwoord	7
Samenvatting	9
1 Inleiding	15
1.1 Opzet HBO-Monitor	15
1.2 Typering onderzoekspopulatie	16
1.3 Leeswijzer	19
2 Resultaten van het hbo op de arbeidsmarkt	21
2.1 Extern rendement	21
2.2 Allocatie	27
3 Het hbo als voorbereiding op de arbeidsmarkt	35
3.1 Afgestudeerdenoordeel over docenten (input)	35
3.2 Afgestudeerdenoordeel over studieprogramma (onderwijsproces)	35
3.3 Afgestudeerdenoordeel over voorbereiding op arbeidsmarkt (output)	38
3.4 Verdere professionalisering	41
3.5 Tevredenheid achteraf	42
4 Ondernemerschap	45
4.1 Inleiding	45
4.2 Trendcijfers	45
4.3 Ondernemerschapcompetenties	48
4.4 Ondernemerschap in internationaal vergelijkend perspectief	50
4.5 Conclusies	55
Literatuur	57
Bijlage 1: Analyseresultaten van de kans op ondernemerschap	59

Voorwoord

De HBO-raad heeft in 1991 het Researchcentrum voor Onderwijs en Arbeidsmarkt (ROA) van Maastricht University opdracht verleend een instrument te ontwikkelen waarmee de arbeidsmarktintrede van afgestudeerden van het hbo in kaart kan worden gebracht. Dit onderzoek, de HBO-Monitor, is het afgelopen jaar voor de zeventiende achtereenvolgende keer uitgevoerd. In dit rapport wordt verslag gedaan van de resultaten van dit onderzoek. De landelijke statistiek behorend bij dit rapport is te raadplegen via de website van de HBO-raad (www.hbo-raad.nl), onder 'Feiten en cijfers'.

Het ROA heeft bij het uitvoeren van het project de leiding en is verantwoordelijk voor de instrumentontwikkeling, de kwaliteitsbewaking, het databeheer en het landelijk rapport. In het project werkt het ROA nauw samen met DESAN Research Solutions te Amsterdam. DESAN is verantwoordelijk voor de gegevensverzameling, de verwerking hiervan en het maken van de instellingsrapportages ten behoeve van de deelnemende hogescholen.

De projectleiding is in handen van Ger Ramaekers van het ROA. Vanuit de HBO-raad wordt het project begeleid door Bastiaan van der Wulp. Het onderhavige landelijke rapport is opgesteld door Ger Ramaekers. De opmaak van het rapport is verzorgd door Jozien Lebens en Mariëlle Beenkens en de landelijke statistiek bij het rapport is gemaakt door Timo Huijgen. Monique van Alphen coördineerde de werkzaamheden van DESAN Research Solutions. Bij DESAN Research Solutions zijn voorts Han van Dongen, Barbara Kinket en Ruud Maas betrokken geweest bij de uitvoering.

Wij bedanken alle betrokkenen voor hun inbreng.

Maastricht, augustus 2008

Samenvatting

Eind 2007 is in het kader van de HBO-Monitor voor de zeventiende achtereenvolgende keer een arbeidsmarktonderzoek gehouden onder afgestudeerde hbo'ers. Aangezien de enquête circa anderhalf jaar na het afstuderen plaatsvindt, heeft het onderzoek betrekking op hbo'ers die aan het begin staan van hun beroepsloopbaan. In de afgelopen enquête zijn circa 45.500 afgestudeerde hbo'ers van examenjaar 2005-2006 benaderd. De respons op de enquête bedroeg 39%.

Resultaten van het hbo op de arbeidsmarkt

Afgestudeerden van het hbo genereren steeds betere opbrengsten op de arbeidsmarkt en vinden steeds vaker werk dat goed aansluit op hun opleiding.

Wat de opbrengsten op de arbeidsmarkt voor de afgestudeerden betreft, gemeten circa anderhalf jaar na het afstuderen, kan het volgende worden geconcludeerd:

- Van alle afgestudeerden die zich op de arbeidsmarkt aanbieden, is 3,1% werkloos (gemeten eind 2007). Dit is lager dan vorig meetjaar (eind 2006) toen de werkloosheid 4,1% bedroeg.
- De betaald werkende afgestudeerden verdienen gemiddeld € 14,20 bruto per uur (vorige meting € 14,10).
- Het bruto maandloon bedraagt gemiddeld € 2.180 (vorige meting € 2.140).
- Tweederde van de betaald werkende afgestudeerden heeft een vaste aanstelling (67%; vorige meting 64%).
- De helft (50%; vorige meting 47%) van de betaald werkende afgestudeerden geeft aan dat hun functie (heel) veel carrièremogelijkheden biedt.

Wat de aansluiting van de opleiding op het gevonden werk betreft is het volgende naar voren gekomen:

- 85% (vorige meting 82%) van de betaald werkende afgestudeerden oefent een functie op hbo-niveau uit.
- 84% (vorige meting 82%) van de betaald werkende afgestudeerden heeft een baan die aansluit op de gevolgde opleidingsrichting.
- Ruim driekwart van de betaald werkende afgestudeerden (79%; vorige meting 77%) vindt dat hun werk inhoudelijk voldoende tot goed aansluit bij hun opleiding.
- Zo'n tweederde van de betaald werkende afgestudeerden geeft aan dat zij hun capaciteiten kunnen benutten in het werk (66%; vorige meting 64%) en dat zij tevreden zijn met hun huidige functie (68%; vorige meting 66%).

Kortom, vanwege de verder aantrekkende conjunctuur is de kans op werk verbeterd ten opzichte van de vorige meting. De gedaalde werkloosheid heeft zich ook vertaald in een betere aansluiting tussen opleiding en werk (en daarmee verbonden betere benutting van capaciteiten en grotere baantevredenheid), een grotere werkzekerheid, een hogere beloning en vaker goede carrièremogelijkheden.

Kwalificering voor de arbeidsmarkt

Om de kwalificering voor de arbeidsmarkt te beoordelen, is gekeken naar het oordeel van de afgestudeerden over de kwaliteit van het docentenkorps (input), hun oordeel over het studieprogramma (onderwijsproces) en hun oordeel over de voorbereiding op de arbeidsmarkt (output).

Afgestudeerdenoordeel over docenten (input)

De afgestudeerden konden aan de hand van een rapportcijfer hun oordeel geven over achtereenvolgens de praktijkkennis/-ervaring van de docenten, de beschikbaarheid van de docenten, de inhoudsdeskundigheid van de docenten en de didactische vaardigheden van de docenten. Van deze vier indicatoren voor de kwaliteit van het docentenkorps worden de praktijkkennis/-ervaring van docenten (gemiddeld rapportcijfer 7,1) en de inhoudsdeskundigheid van docenten (7,1) nog hoger gewaardeerd dan de didactische vaardigheden van docenten (6,8) en de beschikbaarheid van docenten (6,8).

Afgestudeerdenoordeel over studieprogramma (onderwijsproces)

Aan de afgestudeerden is gevraagd om aan de hand van een rapportcijfer hun oordeel te geven over achtereenvolgens de inbedding in de beroepspraktijk, aansluiting op actuele ontwikkelingen in het vakgebied, voorbereiding op de actuele beroepspraktijk, inhoudelijke samenhang en studeerbaarheid van het studieprogramma. Van deze aspecten scoort de studeerbaarheid (gemiddeld rapportcijfer 7,1) het hoogst, gevolgd door de inbedding in de beroepspraktijk (6,7), de aansluiting op actuele ontwikkelingen in het vakgebied (6,7) en de inhoudelijke samenhang (6,6).

Met betrekking tot de evenwichtigheid van het studieprogramma is aan de afgestudeerden gevraagd om hun oordeel te geven over de breedte, diepgang en moeilijkheidsgraad van de opleiding, de verhouding tussen theorie en praktijk en de keuzemogelijkheden van de opleiding. Over al deze aspecten blijkt de overgrote meerderheid van de afgestudeerden tevreden te zijn:

- 78% is tevreden over de breedte van de opleiding.
- 75% is tevreden over de diepgang van de opleiding.
- 79% is tevreden over de moeilijkheidsgraad van de opleiding.
- 86% is tevreden over de verhouding tussen theorie en praktijk.
- 83% is tevreden over de keuzemogelijkheden in de opleiding.

Afgestudeerdenoordeel over de voorbereiding op de arbeidsmarkt (output)

Aan de afgestudeerden is gevraagd om hun oordeel te geven over de opleiding als basis om te starten op de arbeidsmarkt en voor het verder ontwikkelen van kennis en vaardigheden, en hun oordeel te geven over de voorbereiding op de actuele beroepspraktijk. Van de afgestudeerden vindt 60% dat de opleiding een goede basis vormde om te starten op de arbeidsmarkt en 70% dat de opleiding een goede basis vormt om kennis en vaardigheden verder te ontwikkelen. Hun voorbereiding op de actuele beroepspraktijk waarderen zij met een gemiddeld rapportcijfer van 6,6.

Kortom, afgestudeerden van het hbo waarderen de kwaliteit van het docentenkorps, het studieprogramma en de voorbereiding op de arbeidsmarkt met (ruim) voldoende.

Tevredenheid achteraf

Mede gezien de algemene tevredenheid over hun opleiding en de goede renumers op de arbeidsmarkt is het niet verwonderlijk dat de overgrote meerderheid (81%; vorige meting 80%) van de afgestudeerde hbo'ers geen spijt heeft van hun opleidingskeuze: zij zouden, achteraf gezien, opnieuw voor dezelfde opleiding kiezen.

Samenvatting resultaten per sector

hao

- Van de hao'ers vindt 58% (vorige meting 52%) dat hun opleiding een goede basis biedt om te starten op de arbeidsmarkt; 67% (vorige meting 68%) is positief over hun opleiding als basis om kennis en vaardigheden verder te kunnen ontwikkelen.

- Circa driekwart (76%; vorige meting 77%) van de betaald werkende hao'ers heeft functies die aansluiten bij het niveau van hun opleiding.
- Op het enquêtemoment is 3,2% (vorige meting 5,2%) werkloos. Het gemiddeld bruto maandloon van betaald werkende hao'ers bedraagt € 1.990. Evenals vorige meting vindt 55% van de betaald werkende hao'ers dat hun functie (heel) veel carrièremogelijkheden biedt.
- Terugblikkend zou 78% (vorige meting 75%) van de hao'ers opnieuw voor dezelfde opleiding kiezen.

hpo

- Van de hpo'ers vindt 56% (vorige meting 53%) dat hun opleiding een goede basis biedt om op de arbeidsmarkt te starten; 59% (vorige meting 60%) is positief over hun opleiding als basis om kennis en vaardigheden verder te kunnen ontwikkelen.
- Evenals vorige meting heeft 93% van de betaald werkende hpo'ers een functie die qua niveau aansluit bij de gevolgde hbo-opleiding. Dit is het hoogste percentage van alle opleidingssectoren.
- De werkloosheid onder hpo'ers bedraagt op het enquêtemoment 3,7% (vorige meting 5,7%). Het gemiddeld bruto maandloon bedraagt € 1.890. Slechts een vijfde (22%; vorige meting 21%) van de betaald werkende hpo'ers vindt dat hun functie (heel) veel carrièremogelijkheden biedt. Dit is het laagste percentage van alle hbo'ers.
- Ondanks de negatieve inschatting van hun carrièremogelijkheden zou 86% (vorige meting 88%) van de hpo'ers, achteraf gezien, opnieuw voor dezelfde opleiding kiezen. Dit is het hoogste percentage van alle hbo'ers.

hto

- De ruime meerderheid van de hto'ers vindt dat hun opleiding een goede basis biedt om te starten op de arbeidsmarkt (70%; vorige meting 62%). Dit is duidelijk het hoogste percentages van alle opleidingssectoren. Eveneens de meerderheid (73%; vorige meting 71%) vindt dat hun opleiding een goede basis biedt om competenties verder te ontwikkelen.
- Van de betaald werkende hto'ers heeft 91% (vorige meting 87%) een functie die qua niveau aansluit bij hun hbo-opleiding.
- Voor het hto geldt dat slechts 1,9% (vorige meting 2,1%) van de afgestudeerden werkloos is op het enquêtemoment. Dit is het laagste werkloosheidspercentage van alle hbo'ers. Met gemiddeld € 2.290 bruto per maand verdienen hto'ers van alle hbo'ers het meest (ze werken ook het grootste aantal uren). Tweederde (69%; vorige meting 67%) van de betaald werkende hto'ers vindt dat hun functie (heel) veel carrièremogelijkheden biedt. Dit is het hoogste percentage van alle hbo'ers.
- Evenals vorige meting zou 81% van de hto'ers, achteraf gezien, opnieuw voor dezelfde opleiding kiezen.

heo

- Van de heo'ers vindt (60%; vorige meting 55%) dat hun opleiding een goede basis heeft gelegd om op de arbeidsmarkt te starten en 68% (vorige meting 67%) om zich beroepsmatig verder te kunnen ontwikkelen.
- 85% (vorige meting 80%) van de betaald werkende heo'ers heeft werk dat aansluit bij het niveau van hun opleiding.
- De werkloosheid onder heo'ers bedraagt 3,9% (vorige meting 5,0%). Het gemiddeld bruto maandloon bedraagt € 2.160. De meeste (66%; vorige meting 62%) betaald werkende heo'ers vinden dat hun functie (heel) veel carrièremogelijkheden biedt. Dit behoort samen met hto'ers tot de hoogste percentages van alle hbo'ers.
- Terugblikkend zou (74%; vorige meting 70%) van de heo'ers opnieuw voor dezelfde opleiding kiezen.

hgzo

- Van de hgzo'ers vindt 59% (vorige meting 50%) dat hun opleiding een goede basis biedt om te starten op de arbeidsmarkt; 73% (vorige meting 70%) is positief over hun opleiding als basis om competenties verder te kunnen ontwikkelen.
- Van de betaald werkende hgzo'ers heeft 86% (vorige meting 83%) werk gevonden dat aansluit bij het niveau van hun opleiding.
- De werkloosheid onder hgzo'ers bedraagt slechts 2,0% (vorige meting 2,7%). Dit is samen met hto'ers het laagst van alle hbo'ers. Afgestudeerden van het hgzo verdienen gemiddeld € 2.020 bruto per maand. Evenals vorige meting vind bijna de helft (46%) van de betaald werkende hgzo'ers dat hun functie (heel) veel carrièremogelijkheden biedt.
- 84% (vorige meting 82%) van de hgzo'ers zou, achteraf bezien, opnieuw dezelfde opleiding kiezen.

hsao

- Van de hsao'ers vindt 56% (vorige meting 46%) dat hun opleiding een goede basis biedt om te starten op de arbeidsmarkt; 71% (vorige meting 67%) is positief over hun opleiding als basis om competenties verder te kunnen ontwikkelen.
- Circa driekwart (73%; vorige meting 67%) van de betaald werkende hsao'ers heeft functies die passen bij het niveau van hun opleiding.
- Op het moment van de enquête is 3,6% (vorige meting 3,9%) van de hsa'erso werkloos. Hun bruto maandloon bedraagt gemiddeld € 1.850. Van de betaald werkende hsao'ers vindt 43% (vorige meting 40%) dat hun functie (heel) veel carrièremogelijkheden biedt.
- 79% (vorige meting 76%) van de hsao'ers zou, achteraf bezien, opnieuw voor dezelfde opleiding kiezen.

kuo

- Hoewel slechts 37% vindt dat hun opleiding een goede basis biedt om te starten op de arbeidsmarkt, is 66% positief over hun opleiding als basis om competenties verder te kunnen ontwikkelen.
- 81% (vorige meting 79%) van de betaald werkende kuo'ers heeft werk dat aansluit bij het niveau van hun opleiding.
- De kans op werkloosheid is voor kuo'ers relatief groot: 7,3% (vorige meting 12,3%) is werkloos op het moment van de enquête. Gemiddeld verdienen betaald werkende afgestudeerden van het kuo € 1.520 bruto per maand.
- De relatief kleine kans op werk en lage beloning ten spijt zou evenals vorige meting 84% van de kuo'ers, achteraf bezien, opnieuw voor dezelfde opleiding kiezen.

Ondernemerschap

Het themahoofdstuk van dit rapport besteedt aandacht aan het verschijnsel ondernemerschap onder afgestudeerden van het hbo. Het begrip ondernemerschap wordt afgebakend aan de hand van het aandeel van zelfstandigen/freelancers en van leidinggevenden en aan de hand van competenties. Daarnaast wordt het ondernemerschap van hbo'ers in Nederland vergeleken met dat van hbo'ers in andere landen.

Circa vijf jaar na afstuderen werkt 7% van de betaald werkende hbo'ers in Nederland als zelfstandige of freelancer. Hiermee nemen Nederlandse hbo'ers een middenpositie in tussen hbo'ers in Duitsland en Vlaanderen en hbo'ers in Zwitserland. Gebleken is dat oudere afgestudeerden en studenten die tijdens hun hbo-opleiding bestuurlijke ervaring of buitenlandervaring opdoen hun loopbaan vaker als zelfstandige of freelancer starten dan studenten zonder deze vormen van extra-curriculaire ervaring.

Een zestal competenties wordt in het werk van beginnende zelfstandigen/freelancers op een relatief hoog niveau vereist: het vermogen om vakkennis in de praktijk toe te passen, conform budget, planning

of richtlijnen te werken, knopen door te hakken, nieuwe ideeën en oplossingen te bedenken, alsmede de bereidheid om de nek uit te steken en eigen en andermans ideeën ter discussie te stellen. Pas afgestudeerde hbo'ers in leidinggevende functies dienen deze ondernemerschapcompetenties op een vergelijkbaar hoog niveau te beheersen als zelfstandigen/freelancers. Hiermee vervullen hbo'ers in leidinggevende functies qua ondernemerschap een vergelijkbare rol als zelfstandigen/freelancers. Bij elk van de ondernemerschapcompetenties schat de meerderheid van zowel de zelfstandigen/freelancers als de leidinggevendenden het eigen competentieniveau voldoende hoog in. Overigens heeft 25% van de betaald werkende hbo'ers in Nederland vijf jaar na afstuderen een leidinggevende functie. Hiermee oefenen hbo'ers in Nederland minder vaak leidinggevende functies uit dan hbo'ers in andere landen.

1 Inleiding

1.1 Opzet HBO-Monitor

In opdracht van de HBO-raad voert het Researchcentrum voor Onderwijs en Arbeidsmarkt (ROA) jaarlijks de HBO-Monitor uit. Het onderzoeksproject is gericht op het in kaart brengen van de arbeidsmarkt-intrede van afgestudeerde hbo'ers. De gegevens worden verkregen door middel van een enquête die in eerste instantie via Internet wordt afgenomen. Ter verhoging van de respons voorziet de enquête in twee schriftelijke 'reminders' (waarvan de eerste vergezeld gaat van een gedrukte versie van de vragenlijst), indien nodig gevolgd door een telefonische benadering. De enquête wordt jaarlijks gehouden in de maanden september tot en met december onder afgestudeerden die anderhalf jaar daarvoor hun diploma behaald hebben. Eind 2007 is de HBO-Monitor voor de zeventiende keer uitgevoerd. Deze enquête betrof de afgestudeerden uit examenjaar 2005-2006. De gehanteerde vragenlijst bevat vragen over de persoon, de afgesloten hbo-opleiding, de huidige arbeidsmarktpositie, eventueel gevolgd onderwijs na het afstuderen, de inschatting door de afgestudeerden van het eigen competentieniveau, vragen naar het oordeel over de gevolgde hbo-opleiding en, bij betaald werkenden, het competentieniveau dat vereist is in de huidige functie en een aantal kenmerken van de huidige functie. De definitie en classificatie van de variabelen sluit waar mogelijk aan bij de gangbare indelingen die worden gehanteerd door het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS).

De HBO-Monitor omvat alle zeven hbo-sectoren:

- agrarisch (hao)
- pedagogisch (hpo)
- technisch (hto)
- economisch (heo)
- gezondheidszorg (hgzo)
- sociaal-agogisch (hsao)
- kunst (kuo).

Het onderzoeksproject wordt jaarlijks uitgevoerd in samenwerking met DESAN Research Solutions. In het eerste uitvoeringsjaar, eind 1991, zijn ruim 16.000 afgestudeerden aangeschreven. Het afgelopen jaar zijn circa 45.500 afgestudeerden benaderd. De respons bedraagt dit jaar 39% (tabel 1.1).

Tabel 1.1

Respons

	hao	hpo	hto	heo	hgzo	hsao	kuo	totaal
Respons (%)	45	39	41	35	45	42	40	39

Zoals gezegd zijn alle opleidingssectoren van het hbo in de HBO-Monitor vertegenwoordigd. Voor de opleidingssector kunst is een specifiek op deze sector toegesneden Kunsten-Monitor ontwikkeld. De informatie hieruit is op kernpunten vergelijkbaar met de informatie uit de overige opleidingssectoren van het hbo. Om deze reden kunnen niet in alle tabellen cijfers voor de sector kunst worden opgenomen.

Vanaf 1998 is er sprake van een systematische monitoring van schoolverlaters over de volle breedte van het onderwijs. Dit betekent dat de arbeidsmarktgegevens van hbo'ers sinds 1998 kunnen worden gepositioneerd ten opzichte van alle andere opleidingssectoren. Dit gebeurt in het rapport *Schoolverlaters tussen onderwijs en arbeidsmarkt 2007* dat in het najaar van 2008 door het ROA wordt uitgebracht.

De in dit rapport beschreven landelijke resultaten zijn gewogen naar de totale uitstroom van afgestudeerde hbo'ers uit het studiejaar 2005-2006 in Nederland. Op deze wijze ontstaat een beeld van de arbeidsmarktpositie van afgestudeerde hbo'ers in Nederland als geheel. Waar mogelijk en relevant is bij de weging rekening gehouden met de deelname aan de HBO-Monitor naar opleiding, sekse en regio. Opleidingen die in het geheel niet in de HBO-Monitor zijn vertegenwoordigd, zijn ook bij de weging buiten beschouwing gelaten.

In het onderhavige rapport worden de gegevens voor de voltijd-sectoren met elkaar vergeleken, evenals voor het totale voltijd-hbo (hbo vt), het totale deeltijd-hbo (hbo dt) en het totale duaal-hbo (hbo du). In de tabellen staan de cijfers voor het totale voltijd-hbo steeds vet gedrukt. Dit maakt het makkelijker om de gegevens voor de afzonderlijke voltijd-sectoren te vergelijken met het gemiddelde voor het voltijd-hbo.

In de landelijke statistiek behorend bij dit rapport zijn de resultaten per studiecluster terug te vinden, waarbij waar mogelijk en relevant een onderscheid is gemaakt naar voltijdonderwijs, deeltijdonderwijs en duaal onderwijs. In de toelichting bij de landelijke statistiek is aangegeven op welke wijze de studieclusters zijn samengesteld. Deze landelijke statistiek is te raadplegen via de website van de HBO-raad (www.hbo-raad.nl), onder 'Feiten en cijfers'.

Dat de HBO-Monitor tegemoet komt aan de informatiebehoefte van de hogescholen zelf, komt vooral naar voren in de instellingsrapportage die elke deelnemende hogeschool ontvangt over de 'eigen' afgestudeerden. De HBO-Monitor wordt door hogescholen voor een belangrijk deel gebruikt voor voorlichtingsdoeleinden, voor systematische en periodieke zelfevaluatie en bij het proces van accreditatie. De instellingsrapportage beoogt onder meer die functies te ondersteunen. Tegen de achtergrond van het accreditatiekader wordt in de HBO-Monitor, naast het meten van de arbeidsmarktpositie van de afgestudeerden en in het bijzonder de aansluiting onderwijs-arbeidsmarkt, steeds meer ingegaan op de mening van afgestudeerden over hun opleiding.

1.2 Typering onderzoekspopulatie

In dit rapport wordt een beeld geschetst van de voorbereiding op de arbeidsmarkt en de transitie van opleiding naar werk, gemeten eind 2007, van afstudeercohort 2005-2006. Waar relevant en mogelijk wordt dit afstudeercohort vergeleken met vroegere cohorten. Eerst wordt in deze paragraaf afstudeercohort 2005-2006 getypeerd naar opleidingssector en vervolgens per opleidingssector naar enkele persoonskenmerken, de genoten vooropleiding en eventuele additionele ervaring die tijdens de hbo-opleiding is opgedaan.

Opleidingssector

Tabel 1.2 toont de verdeling van de respondenten over de opleidingssectoren. Daarbij wordt aangegeven welk deel van de uitstroom afkomstig is van voltijdse, deeltijdse en duale hbo-opleidingen. De tabel laat zien dat driekwart van de uitstroom uit het hbo bestaat uit afgestudeerden die een voltijdse opleiding hebben gevolgd. In de opleidingssectoren hpo, hgzo en hsao zijn ook relatief veel afgestudeerden in deeltijd afgestudeerd. Afgestudeerden van duale opleidingen komen het meest voor in de sector gezondheidszorg (13%).

Tabel 1.2

Aantal respondenten naar opleidingssector en aandeel van voltijdse, deeltijdse en duale opleidingen

	n respondenten	%	Waarvan		
			voltijd (%)	deeltijd (%)	duaal (%)
hao	622	4	86	11	4
hpo	3.689	21	53	45	2
hto	2.788	16	86	9	5
heo	5.297	30	85	12	3
hgzo	1.811	10	68	19	13
hsao	2.497	14	67	31	2
kuo	1.032	6	92	8	0
Totaal	17.736	100	75	21	4

Tabel 1.3 typeert uitstroomcohort 2005-2006 aan de hand van drie persoonskenmerken, namelijk geslacht, etniciteit en leeftijd.

Geslacht

Vrouwen vormen de meerderheid van de uitstroom uit het hbo (56%; vorige meting 57%). Het aandeel van vrouwen is vooral groot in het deeltijd- en duaal-hbo. Binnen het voltijd-hbo vormen vrouwen het overgrote deel van de uitstroom van het hpo, hgzo en hsao. In het hto bestaat de uitstroom voornamelijk uit mannelijke afgestudeerden. Deze cijfers zijn vergelijkbaar met die van voorgaande jaren.

Etniciteit

Conform de definitie voor allochtonen van het CBS is 7% (vorige meting 6%) van de afgestudeerden van het hbo van niet-westerse allochtone afkomst. Het aandeel van niet-westerse allochtonen is het hoogst bij het heo en hsao en het laagst bij het hao en hgzo. Opvallend is het grote aandeel van westerse allochtonen onder afgestudeerden van het kuo.

Tabel 1.3

Typering uitstroom naar geslacht, etniciteit en leeftijd

	hbo tot	hbo dt	hbo du	hbo vt	hao vt	hpo vt	hto vt	heo vt	hgzo vt	hsao vt	kuo vt
Aandeel vrouwen (%)	56	62	60	54	45	81	12	49	81	85	58
Etniciteit (= 100%):											
- westerse allochtonen	8	8	6	8	3	3	6	8	7	6	24
- niet-westerse allochtonen	7	6	7	7	3	4	7	9	3	9	6
- autochtonen	86	86	87	85	95	93	87	83	90	85	70
Gemiddelde leeftijd op enquêtemoment	28	38	31	25	25	25	25	25	26	25	27

Leeftijd

De gemiddelde leeftijd op het enquêtemoment (ongeveer anderhalf jaar na afstuderen) bedraagt over het totale hbo gerekend evenals in vorige meting 28 jaar. Afgestudeerden van het deeltijd-hbo zijn met 38 jaar gemiddeld het oudst. De gemiddelde leeftijd van afgestudeerden van het voltijd-hbo en het duaal-hbo is respectievelijk 25 en 31 jaar. Deze cijfers zijn door de jaren heen vrij stabiel.

Vooropleiding

Tabel 1.4 laat zien met welke vooropleiding men destijds is ingestroomd in de hbo-opleiding. Hieruit blijkt dat de meeste hbo afgestudeerden destijds met een havo-diploma zijn ingestroomd in het hbo (43%). Daarnaast heeft 17% van de hbo afgestudeerden het vwo en een kwart (26%) het mbo als vooropleiding gevolgd. Tot slot is 15% van de afgestudeerden destijds met een ander diploma dan havo, vwo of mbo ingestroomd in het hbo. Dit geldt vooral voor afgestudeerden van het deeltijd-hbo.

Tabel 1.4

Hoogst voltooide vooropleiding (%)

	hbo tot	hbo dt	hbo du	hbo vt	hao vt	hpo vt	hto vt	heo vt	hgzo vt	hsao vt	kuo vt
Vooropleiding (=100%):											
- havo	43	17	34	50	51	54	45	54	47	52	29
- vwo	17	9	15	19	13	14	17	21	25	13	33
- mbo	26	32	38	24	33	21	34	20	17	30	13
- andere vooropleiding	15	42	14	8	3	11	4	6	11	6	25

Van alle opleidingssectoren hebben het hpo en heo de grootste instroom vanuit het havo. Voor het hgzo en kuo geldt dat relatief veel afgestudeerden het vwo als vooropleiding hebben gevolgd. Relatief veel afgestudeerden van het hao, hto en hsao zijn vanuit het mbo ingestroomd.

Additionele ervaring tijdens de opleiding

Tijdens de hbo-opleiding kunnen additionele (opleidings)kwalificaties zijn opgedaan die het functioneren binnen arbeidsorganisaties en op de arbeidsmarkt wellicht beïnvloeden. Uit tabel 1.5 blijkt dat 86% van de hbo afgestudeerden in Nederland stage heeft gelopen tijdens de opleiding; 14% heeft in het buitenland stage gelopen tijdens de opleiding. Een stage in Nederland maakt bijna altijd onderdeel uit van het curriculum van voltijd hbo-opleidingen. Aangezien deeltijd-hbo'ers vóór hun hbo-opleiding vaak al relevante werkervaring hebben opgedaan, kunnen zij vaak vrijstelling krijgen voor het onderdeel stage van de studie. Tabel 1.5 laat dan ook zien dat het aandeel van afgestudeerden die tijdens de opleiding stage hebben gelopen lager is bij het deeltijd- en duaal-hbo dan bij het voltijd-hbo.

Een niet onbelangrijke kwalificatie voor afgestudeerden die zich aanbieden op de arbeidsmarkt is, naast de stage, de eventueel andere voor hun vakgebied relevante werkervaring die zij tijdens de hbo-opleiding hebben opgedaan. De tabel toont dat ruim de helft van de afgestudeerden tijdens de hbo-opleiding voor het vakgebied relevante werkervaring heeft opgedaan. Het is niet verwonderlijk dat afgestudeerden van deeltijdse en duale opleidingen vaker over werkervaring beschikken dan afgestudeerden van voltijdse opleidingen. Van de voltijd-hbo'ers hebben afgestudeerden van het hao het vaakst tijdens hun hbo-opleiding werkervaring opgedaan die relevant is voor hun vakgebied.

Tabel 1.5

Ervaring tijdens de hbo-opleiding (%)

	hbo tot	hbo dt	hbo du	hbo vt	hao vt	hpo vt	hto vt	heo vt	hgzo vt	hsao vt	kuo vt
In Nederland stage gelopen	86	59	79	93	96	99	94	88	96	98	X
In buitenland stage gelopen	14	1	5	18	57	13	14	21	19	9	X
Andere voor het vakgebied relevante werkervaring	55	68	62	52	65	46	48	53	57	53	X
In buitenland onderwijs gevolgd	8	3	3	9	6	6	5	16	4	4	X
Bestuurlijke ervaring	22	23	19	22	35	16	26	24	17	16	X

X Geen vergelijkbaar cijfer beschikbaar.

Buitenlandervaring, opgedaan tijdens de opleiding, kan van belang zijn voor de beroepsloopbaan van afgestudeerden. We hebben al gezien dat 14% van alle hbo'ers in het buitenland stage heeft gelopen tijdens de opleiding (bij het hao heeft zelfs ruim de helft van de afgestudeerden in het buitenland stage gelopen). Daarnaast heeft 8% van de hbo'ers tijdens de opleiding een deel van het onderwijs in het buitenland gevolgd. Het betreft vooral afgestudeerden van voltijdse opleidingen. Dit hangt wellicht samen met het feit dat studenten van deeltijdse en duale opleidingen gezien hun arbeidsmarktsituatie minder mobiel zijn dan studenten van voltijdse opleidingen. Binnen de voltijdse opleidingen hebben afgestudeerden van het heo vaker dan anderen tijdens hun hbo-opleiding een deel van het onderwijs in het buitenland gevolgd.

Tot slot blijkt uit tabel 1.5 dat 22% van de afgestudeerden tijdens de hbo-opleiding bestuurlijke ervaring heeft opgedaan, bijvoorbeeld in een studentenvereniging. Afgestudeerden van het hao hebben relatief het vaakst bestuurlijke ervaring opgedaan. Afgestudeerden van het hpo, hgzo en hsao beschikken het minst vaak over bestuurlijke ervaring, opgedaan tijdens de hbo-opleiding.

1.3 Leeswijzer

Hoofdstuk 2 beschrijft de resultaten van het hbo op de arbeidsmarkt. Dit gebeurt aan de hand van twee facetten, namelijk

- extern rendement: dit betreft de opbrengsten op de arbeidsmarkt voor de afgestudeerden (paragraaf 2.1);
- allocatie: dit betreft de ondersteuning bij de transitie van opleiding naar werk en de aansluiting van de opleiding op het gevonden werk (paragraaf 2.2).

Hoofdstuk 3 beschouwt het hbo vanuit de voorbereiding op de arbeidsmarkt. De kwaliteit van de voorbereiding op de arbeidsmarkt wordt aan de hand van drie afgestudeerenoordelen in kaart gebracht, namelijk het oordeel over de docenten (paragraaf 3.1), het oordeel over het studieprogramma (paragraaf 3.2) en het oordeel over de voorbereiding op de arbeidsmarkt (paragraaf 3.3). Paragraaf 3.4 beschrijft de eventuele doorstroom naar vervolgonderwijs en deelname aan scholing van de afgestudeerden, en paragraaf 3.5 de tevredenheid achteraf over de gemaakte opleidingskeuze.

In de rapportages van de HBO-Monitor komt een jaarlijks wisselend specifiek thema aan bod. Dit jaar is er voor gekozen om in een themahoofdstuk specifiek aandacht te besteden aan het thema hbo'ers en ondernemerschap. Centraal in het thematische hoofdstuk, hoofdstuk 4, staat het begrip ondernemerschap. Dit begrip wordt in paragraaf 4.2 afgebakend aan de hand van twee aspecten, namelijk het aandeel van zelfstandigen/freelancers en van leidinggevenden, en in paragraaf 4.3 aan de hand van een vijftal ondernemerschapcompetenties. In paragraaf 4.4 wordt gebruikmakend van internationale data het ondernemerschap van hbo'ers in Nederland vergeleken met dat van hbo'ers in andere landen. Paragraaf 4.5 vat tot slot de belangrijkste bevindingen samen.

2 Resultaten van het hbo op de arbeidsmarkt

In dit hoofdstuk komt eerst een aantal indicatoren aan bod waarmee de resultaten van het onderwijs op de arbeidsmarkt inzichtelijk kunnen worden gemaakt. Dit gebeurt aan de hand van twee facetten, namelijk extern rendement (paragraaf 2.1) en allocatie (paragraaf 2.2).

2.1 Extern rendement

Bij extern rendement gaat het om de opbrengsten van onderwijs voor de afgestudeerden. Deze paragraaf beschrijft de individuele opbrengsten die de afgestudeerden van examenjaar 2005-2006 eind 2007, dus zo'n anderhalf jaar na het afstuderen, op de arbeidsmarkt realiseren. Hierbij dient te worden bedacht dat sinds 2005 de conjunctuur duidelijk aan het aantrekken is. Het externe rendement wordt aan de hand van de kans op werk, de beloning en het oordeel van de afgestudeerden over de carrièremogelijkheden van hun functie in kaart gebracht.

Arbeidsmarktparticipatie en kans op werk

De kans op werk tijdens de arbeidsmarktintrede wordt geschetst aan de hand van de intredewerkloosheid en het werkloosheidspercentage onder afgestudeerde hbo'ers. De intredewerkloosheid betreft het aantal maanden dat men tussen het moment van afstuderen en de eerste baan werkzoekend is geweest. Om de werkloosheid te bepalen is allereerst de mate waarin men op het enquêtemoment beschikbaar is voor de arbeidsmarkt (het procentuele aandeel van afgestudeerden die zich op de arbeidsmarkt aanbieden) bekeken. Vervolgens is hiervan het percentage werklozen bepaald.

Arbeidsmarktparticipatie

In tabel 2.1 wordt de arbeidsmarktparticipatie van afgestudeerden van het hbo uitgedrukt als aandeel van de afgestudeerden die tot de beroepsbevolking behoren. Tot de beroepsbevolking behoren degenen die minstens 12 uur per week werken en degenen zonder werk (of met werk van minder dan 12 uur per week) die op zoek zijn naar werk. Hierbij worden afgestudeerden die hebben aangegeven student te zijn buiten beschouwing gelaten.

Tabel 2.1

Arbeidsmarktparticipatie op enquêtemoment (%)

	hbo tot	hbo dt	hbo du	hbo vt	hao vt	hpo vt	hto vt	heo vt	hgzo vt	hsao vt	kuo vt
Behoort tot beroepsbevolking	86	98	96	82	82	89	80	76	91	85	87

Uit de tabel komt naar voren dat het overgrote deel van de afgestudeerden van het hbo zich aanbiedt op de arbeidsmarkt (86%; vorige meting eveneens 86%). Van de 14% die niet tot de beroepsbevolking behoort, volgt de overgrote meerderheid (89%; vorige meting eveneens 89%) vervolgonderwijs. Afgestudeerden van voltijdse opleidingen zijn duidelijk minder vaak beschikbaar voor de arbeidsmarkt dan afgestudeerden van deeltijdse of duale opleidingen. Van alle afgestudeerden zijn afgestudeerden van het hpo en hgzo het vaakst beschikbaar voor de arbeidsmarkt en afgestudeerden van het heo het minst vaak. Afgestudeerden van het heo nemen vaker dan anderen deel aan verder onderwijs (tabel 3.6), waardoor zij minder vaak beschikbaar zijn voor de arbeidsmarkt.

Duur intredewerkloosheid

Tabel 2.2 laat het aantal maanden zien dat men werkloos is geweest voordat men de eerste baan vond. Ruim driekwart (80%; vorige meting 78%) van afstudeerjaargang 2005-2006 is niet of korter dan 1 maand werkloos geweest voorafgaand aan de eerste baan na afstuderen. Afgestudeerden van deeltijdse en duale opleidingen doen het nog beter dan gemiddeld: 92% is niet of korter dan 1 maand werkloos geweest. Binnen het voltijdse hbo zijn de verschillen tussen de opleidingssectoren wat de duur van de intredewerkloosheid betreft niet groot.

Tabel 2.2

Aantal maanden werkloos vóór de eerste baan (%)

	hbo tot	hbo dt	hbo du	hbo vt	hao vt	hpo vt	hto vt	heo vt	hgzo vt	hsao vt	kuo vt
0 maanden	80	92	92	76	74	76	79	77	78	73	74
1-3 maanden	12	4	4	15	18	14	14	15	15	16	13
4-6 maanden	4	2	2	5	5	4	5	5	4	5	8
> 6 maanden	4	3	1	4	4	6	3	3	3	6	5

Werkloosheid op enquêtemoment

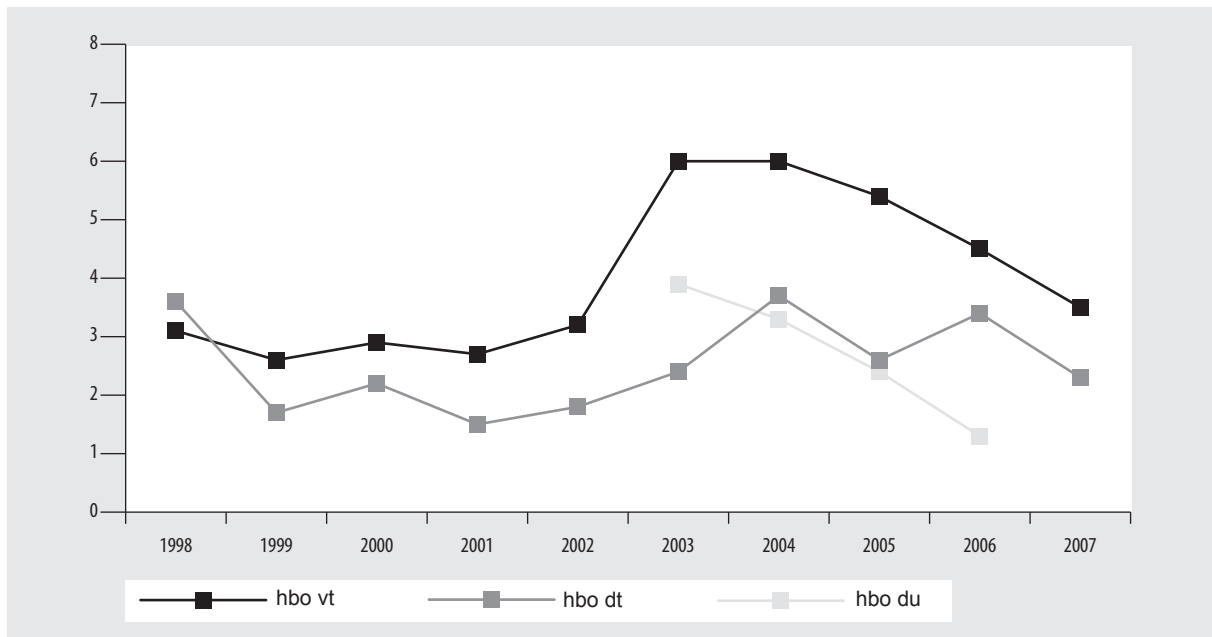
Op basis van de algemene arbeidsmarktontwikkeling kan het tijdvak 1997-2007 globaal in drie periodes worden ingedeeld: een krappere wordende arbeidsmarkt in de tweede helft van de jaren negentig, een ruimer wordende arbeidsmarkt in de periode tot 2005 en een kentering naar opnieuw een krappere wordende arbeidsmarkt vanaf 2005.

Bovenstaande algemene arbeidsmarktontwikkeling is duidelijk terug te zien in figuur 2.1. In de periode 1998-2001 bevindt de werkloosheid zich op een zeer laag niveau. Vervolgens neemt het werkloosheidspercentage onder hbo afgestudeerden in de periode 2002-2004 toe, om daarna vanaf 2005 gestaag te dalen (voor afgestudeerden van deeltijdse opleidingen onderbroken door een stijging in 2006). In 2007 is 3,1% van alle afgestudeerden van het hbo die zich op de arbeidsmarkt aanbieden werkloos (gemeten circa anderhalf jaar na afstuderen). Dit is maar liefst 1%-punt lager dan de 4,1% werkloosheid in 2006. Kortom, de toch al lage werkloosheid onder afgestudeerden van het hbo is het afgelopen jaar nog verder gedaald.

Tabel 2.3 toont ook de ontwikkeling van het werkloosheidspercentage binnen het voltijd-hbo voor de zeven opleidingssectoren. Uit de tabel blijkt dat de krappere wordende arbeidsmarkt van hoger opgeleiden na 1995 er toe heeft geleid dat de werkloosheid bij de meeste opleidingssectoren in de tweede helft van de jaren negentig (fors) daalde. Dit had tot gevolg dat de verschillen in werkloosheid tussen de opleidingssectoren (behoudens het kuo) beduidend kleiner werden. Na 2000 kregen de meeste afgestudeerden van het hbo te maken met de verslechterende economische situatie met als gevolg oplopende werkloosheidscijfers. De conjuncturele verbetering van de afgelopen drie jaar heeft geleid tot dalende werkloosheidscijfers. Bij alle opleidingssectoren is de werkloosheid in het afgelopen jaar (nog verder) gedaald. Bij het hto daalt de werkloosheid zelfs al sinds vier jaar.

Figuur 2.1

Ontwikkeling werkloosheid, 1998-2007 (%)

Tabel 2.3

Werkloosheid ¹⁾ op enquêtemoment, 1998-2007 (%)

	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
hbo tot	3,2	2,4	2,8	2,5	2,8	5,1	5,4	4,6	4,1	3,1
hbo dt	3,6	1,7	2,2	1,5	1,8	2,4	3,7	2,6	3,4	2,3
hbo du	X	X	X	X	X	3,9	3,3	2,4	1,3	1,0
hbo vt	3,1	2,6	2,9	2,7	3,2	6,0	6,0	5,4	4,5	3,5
hao vt	3,7	2,4	2,0	2,7	3,8	7,3	7,9	7,6	5,2	3,2
hpo vt	3,7	2,3	2,6	1,7	1,7	4,1	4,0	5,0	5,7	3,7
hto vt	1,6	1,5	1,9	2,0	3,4	6,4	5,5	3,1	2,1	1,9
heo vt	1,9	1,8	2,5	3,0	3,9	6,7	6,8	5,1	5,0	3,9
hgzo vt	1,7	2,5	3,1	1,6	1,9	3,1	4,9	3,7	2,7	2,0
hsao vt	4,5	4,3	4,1	3,5	3,0	5,0	6,4	6,1	3,9	3,6
kuo vt	11,0	14,6	10,8	8,0	6,5	15,5	12,6	18,3	12,3	7,3

¹⁾ Inclusief werkenden <12 uur per week.

X Geen cijfer beschikbaar.

Zekerheid van het werk

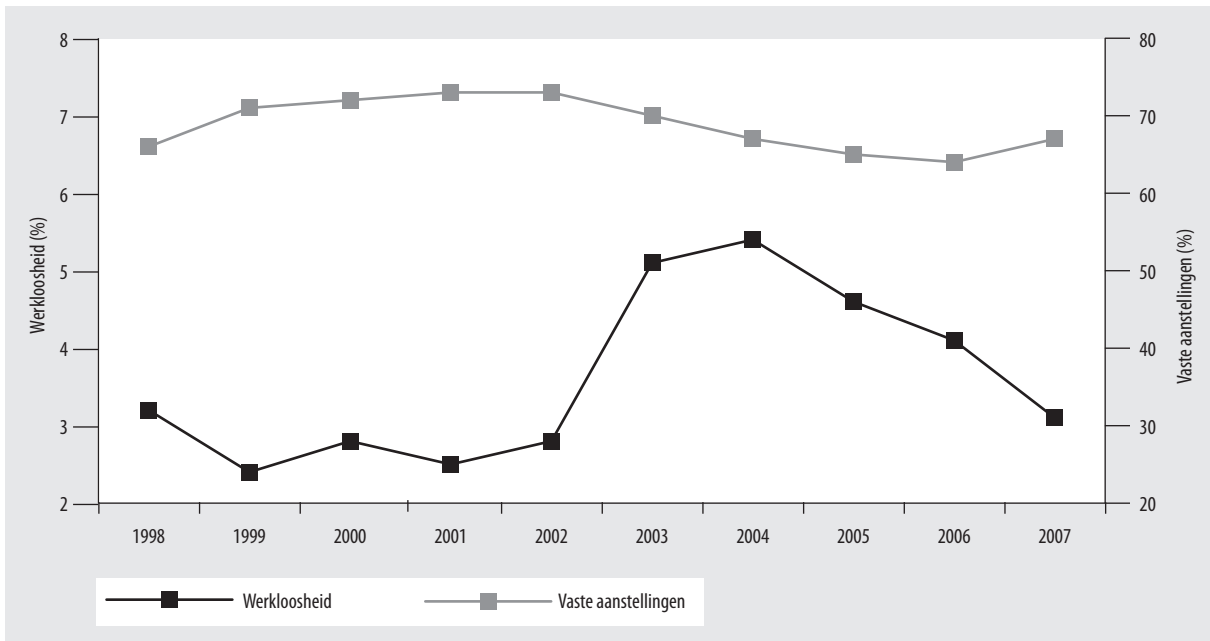
Figuur 2.2 laat voor de periode 1997-2007 de ontwikkeling van de werkzekerheid zien, dat wil zeggen de ontwikkeling van het aandeel van vaste aanstellingen.¹ Als gevolg van de steeds krappere wordende arbeidsmarkt in de tweede helft van de jaren negentig neemt het aandeel van vaste aanstellingen in deze periode gestaag toe. De verslechtering van de economische situatie na 2000 leidt er toe dat de werkzekerheid na 2002 (bij afgestudeerden van voltijdse opleidingen al na 2001) begint te dalen. Aan

1. Tijdelijke aanstellingen met uitzicht op een vast dienstverband worden als tijdelijk beschouwd.

de dalende trend m.b.t. de werkzekerheid lijkt in 2007 een einde te zijn gekomen. Wellicht is dit een na-ijleffect van de conjuncturele verbetering die zo'n drie jaar geleden heeft ingezet. In ieder geval is bij alle opleidingssectoren (behoudens hao waar de in 2006 verbeterde werkzekerheid zich lijkt te stabiliseren) de werkzekerheid in het afgelopen jaar (nog verder) toegenomen (tabel 2.4). Bij het hto neemt de werkzekerheid zelfs al sinds drie jaar toe, bij het heo, hsaο en kuo sinds twee jaar en bij het hpo en hgzo sinds een jaar.

Figuur 2.2

Ontwikkeling werkzekerheid (% vaste aanstellingen) en conjunctuur (werkloosheidspercentage), 1998-2007

Tabel 2.4

Betaald werkenden met een vaste aanstelling 1998-2007 (%)

	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
hbo tot	66	71	72	73	73	70	67	65	64	67
hbo dt	83	83	83	84	84	87	88	86	82	82
hbo du	X	X	X	X	X	87	85	82	81	81
hbo vt	63	68	70	70	69	64	59	57	56	62
hao vt	56	56	59	64	58	58	53	45	51	50
hpo vt	57	67	67	74	79	77	70	64	54	56
hto vt	67	71	74	72	67	57	55	56	62	71
heo vt	67	72	72	70	65	57	55	53	56	63
hgzo vt	68	74	76	77	78	77	70	67	59	65
hsao vt	55	58	60	64	65	62	57	54	53	55
kuo vt	47	51	60	63	60	56	49	44	46	51

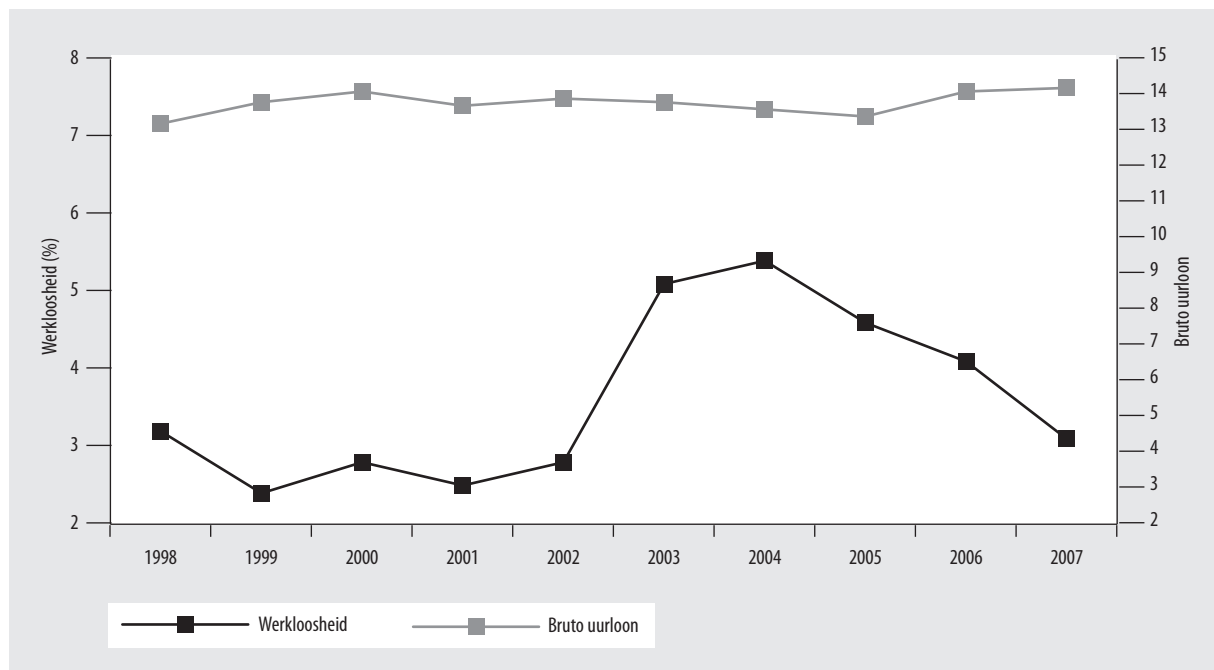
X Geen cijfer beschikbaar.

Beloning

In figuur 2.3 is de ontwikkeling van het bruto uurloon weergegeven. De cijfers in figuur 2.3 hebben betrekking op de inkomsten uit alleen de hoofdfunctie (inclusief toeslagen). In tabel 2.5 is voor het voltijdse hbo ook de ontwikkeling van het bruto uurloon voor de verschillende opleidingssectoren vermeld. De in figuur 2.3 en tabel 2.5 gepresenteerde uurlonen betreffen reële lonen. Dat wil zeggen nominale lonen die zijn gecorrigeerd op basis van de ontwikkeling van de consumentenprijsindices (inflatie) van het Centraal Bureau voor de Statistiek (op basis van 2007 consumentenprijzen).

Figuur 2.3

Ontwikkeling gemiddeld reëel bruto uurloon (in 2007 prijzen), 1998-2007 (€)

Niet alleen de kans op (vast) werk, maar ook de beloning van hbo'ers reageert op verschuivingen in vraag- en aanbodverhoudingen. De verschuiving van krapte naar ruimte op de arbeidsmarkt van hoger opgeleiden na 1995 heeft ook in de ontwikkeling van de reële lonen tot een aanpassing geleid. Tijdens de steeds krappere wordende arbeidsmarkt in de tweede helft van de jaren negentig zijn de reële lonen van afgestudeerde hbo'ers fors toegenomen. Aan de stijging van de reële lonen is, vanwege de economische teruggang in 2001 een einde gekomen. Vanaf 2001 dalen de lonen licht. De sinds 2004 weer aantrekkende conjunctuur heeft de afgelopen paar jaar tot een duidelijke stijging van de reële lonen geleid.

Uit tabel 2.5 blijkt dat de voor afgestudeerden gunstige loonontwikkeling van de afgelopen paar jaar niet helemaal gelijk verloopt voor alle opleidingssectoren van het voltijd-hbo. Terwijl bij alle opleidingssectoren de uurlonen in 2006 (verder) zijn toegenomen, heeft deze toename zich onder afgestudeerden van het hao, hpo en kuo in 2007 niet voortgezet.

Het loon dat afgestudeerden per maand verdienen wordt niet alleen bepaald door de hoogte van het uurloon maar ook door het aantal arbeidsuren. Tabel 2.6 toont achtereenvolgens het totale aantal arbeidsuren per week (inclusief overuren en eventuele nevenfunctie(s)) en het procentuele aandeel van de betaald werkende hbo'ers die in deeltijd werken (volgens contract minder dan 33 uur per week).

Deze twee werkaspecten zijn omgekeerd aan elkaar gerelateerd: hoe hoger het aandeel van deeltijders, hoe lager het gemiddelde aantal uren.

Tabel 2.5

Gemiddeld reëel bruto uurloon (in 2007 prijzen) van betaald werkenden, 1998-2007 (€)

	hbo tot	hbo dt	hbo du	hbo vt	hao vt	hpo vt	hto vt	heo vt	hgzo vt	hsao vt	kuo vt
1998	13,20	16,80	X	12,40	11,80	12,80	12,60	12,10	13,10	12,10	12,50
1999	13,80	17,40	X	13,00	12,30	14,10	12,70	12,60	14,10	12,70	12,20
2000	14,10	17,60	X	13,20	12,20	14,30	13,10	12,80	14,00	12,90	12,60
2001	13,70	17,10	X	12,90	12,20	13,40	13,00	12,90	13,40	12,50	11,70
2002	13,90	17,40	X	12,80	12,40	13,30	12,80	12,70	13,50	12,40	12,60
2003	13,80	17,00	16,40	12,70	12,30	13,20	12,80	12,50	13,40	12,50	11,10
2004	13,60	17,20	15,10	12,20	11,50	12,80	12,10	11,80	13,50	11,90	11,90
2005	13,40	17,20	14,80	12,10	11,20	12,40	12,30	11,90	13,10	11,60	11,10
2006	14,10	17,40	14,90	12,90	12,30	12,70	13,10	12,80	14,40	12,50	11,50
2007	14,20	17,90	15,50	13,10	12,20	12,70	13,60	13,20	14,80	12,70	10,10

Uurloon afgerond op 10 cent.

X Geen cijfer beschikbaar.

Tabel 2.6

Arbeidsduur (in uren) en deeltijdaanstelling (in %)

	hbo tot	hbo dt	hbo du	hbo vt	hao vt	hpo vt	hto vt	heo vt	hgzo vt	hsao vt	kuo vt
Totaal aantal arbeidsuren per week (gemiddelde)	36	33	35	37	38	35	39	38	32	33	37
Deeltijdaanstelling (%)	32	47	31	27	17	39	6	12	58	55	49

Totaal aantal arbeidsuren in hoofdfunctie + eventuele nevenfunctie(s). Deeltijdaanstelling in hoofdfunctie.

Tabel 2.6 laat zien dat het gemiddelde aantal arbeidsuren voor hbo'ers 36 uur per week bedraagt (vorige meting 35 uur). Afgestudeerden van deeltijdse opleidingen hebben gemiddeld het laagste aantal arbeidsuren (33 uur per week). Het is dan ook niet verwonderlijk dat bijna de helft van de afgestudeerden van het deeltijd-hbo in deeltijd werkt. Voor het voltijd-hbo geldt dat het aantal arbeidsuren gemiddeld het hoogst is bij afgestudeerden van het hao, hto en heo. Het aantal arbeidsuren is gemiddeld het laagst bij afgestudeerden van opleidingssectoren waar vrouwen de meerderheid van de uitstroom vormen: hpo, hgzo en hsao. Vrouwen werken vaker in deeltijd dan mannen.

Om een meer volledig beeld te geven van de huidige inkomenssituatie van afgestudeerden van het hbo, vermeldt tabel 2.7 naast het bruto uurloon ook het bruto maandloon van hbo'ers in 2007. Het gemiddeld bruto maandloon vormt een indicatie voor de totale inkomenspositie van de afgestudeerden van een bepaalde opleiding. In tegenstelling tot het uurloon betreft het bruto maandloon naast inkomsten uit de hoofdfunctie (inclusief toeslagen) ook inkomsten uit overwerk en eventuele nevenfuncties. De in tabel 2.7 opgenomen lonen betreffen alle afgestudeerden die in totaal minstens 12 uur per week betaald werk verrichten. Bij het meten van de hoogte van het loon is geen rekening gehouden met niet-monetaire secundaire arbeidsvoorwaarden die in sommige branches gebruikelijk zijn (bijvoorbeeld de auto van de zaak).

Tabel 2.7

Gemiddeld bruto maandloon (incl. overwerk en nevenfuncties) en bruto uurloon (excl. nevenfuncties), in €

	hbo tot	hbo dt	hbo du	hbo vt	hao vt	hpo vt	hto vt	heo vt	hgzo vt	hsao vt	kuo vt
Bruto maandloon	2.180	2.580	2.390	2.040	1.990	1.890	2.290	2.160	2.020	1.850	1.520
Bruto uurloon	14,20	17,90	15,50	13,10	12,20	12,70	13,60	13,20	14,80	12,70	10,10

Maandloon afgerond op 10 €; uurloon afgerond op 10 cent.

Uit de tabel komt naar voren dat het bruto maandloon van afgestudeerden van het hbo op € 10 afgerond gemiddeld € 2.180 bedraagt (in 2006 bedroeg het bruto maandloon gecorrigeerd voor inflatie gemiddeld € 2.140). Het bruto uurloon is afgerond op 10 eurocent gemiddeld € 14,20 (in 2006 bedroeg het bruto uurloon gecorrigeerd voor inflatie gemiddeld € 14,10). Het maand- en uurloon is voor afgestudeerden van duale en deeltijdse opleidingen doorgaans hoger dan voor afgestudeerden van voltijdse opleidingen. Dit heeft te maken met het feit dat afgestudeerden van het deeltijd- en duaal-hbo doorgaans al een langere tijd op de arbeidsmarkt zijn. Binnen het voltijd-hbo verdienen afgestudeerden van het hto het meest per maand. Dit hangt samen met het feit dat zij in totaal de meeste uren werken en een relatief hoog uurloon hebben. Per uur gerekend verdienen afgestudeerden van het hgzo meer dan afgestudeerden van andere opleidingssectoren. Bij het hoge uurloon van afgestudeerden van het hgzo dient te worden opgemerkt dat de sector gezondheidszorg relatief veel onregelmatigheidstoelagen kent.

Afgestudeerdenoordeel over carrièremogelijkheden

Op een 5-puntschaal (1 'nauwelijks' <-> 5 'heel veel') konden de betaald werkende afgestudeerden aangeven in hoeverre hun functie goede carrièremogelijkheden biedt. Hun antwoord verschaft een indicatie van de mate waarin de functie die zij circa anderhalf jaar na afstuderen hebben, doorgroei-mogelijkheden biedt. Tabel 2.8 vermeldt het aandeel van betaald werkende hbo'ers dat aangeeft dat de functie (heel) veel carrièremogelijkheden biedt (antwoordcategorie 4 of 5).

Tabel 2.8

Afgestudeerdenoordeel over de carrièremogelijkheden van de functie, 1,5 jaar na verlaten van de hbo-opleiding (%)

	hbo tot	hbo dt	hbo du	hbo vt	hao vt	hpo vt	hto vt	heo vt	hgzo vt	hsao vt	kuo vt
Functie biedt (heel) veel carrièremogelijkheden ¹⁾	50	38	55	54	55	22	69	66	46	43	X

¹⁾ Antwoord 4 of 5 op 5-puntschaal (1 'nauwelijks carrièremogelijkheden' <-> 5 'heel veel carrièremogelijkheden').

X Geen cijfer beschikbaar.

De tabel laat zien dat afgestudeerden van het voltijd- en duaal-hbo gemiddeld hun carrièremogelijkheden hoger inschatten dan afgestudeerden van het deeltijd-hbo. Dit mag ook worden verwacht aangezien afgestudeerden van het voltijd- en duaal-hbo nieuwkomers zijn op de arbeidsmarkt en hun carrière bijgevolg nog moet beginnen. Van alle afgestudeerden schatten afgestudeerden van het hpo de doorgroei-mogelijkheden van hun functie gemiddeld duidelijk het laagst in.

2.2 Allocatie

Allocatie draait om de vraag in hoeverre afgestudeerden terecht komen in functies waarvoor de opleiding beoogt voor te bereiden. Hierbij kunnen twee dimensies onderscheiden worden: *ondersteuning* bij

de transitie van opleiding naar werk en de *aansluiting* van de opleiding op het gevonden werk. Om zicht te krijgen op de ondersteuning bij de transitie van opleiding naar werk wordt gekeken naar de tevredenheid over de studie- en beroepsvoorlichting. Om zicht te krijgen op de aansluiting tussen opleiding en werk wordt gekeken naar de mate waarin de functies van de afgestudeerden formeel aansluiten op hun opleidingsniveau, de mate waarin afgestudeerden zelf vinden dat hun functie aansluit op hun opleiding, de mate waarin zij vinden dat zij hun capaciteiten in de functie kunnen benutten, en hun tevredenheid met de functie.

Tevredenheid met voorlichting over studie- en beroepsmogelijkheden

Een indicator voor de kwaliteit van de ondersteuning die de opleiding biedt bij de transitie van opleiding naar werk vormt het oordeel van de afgestudeerden over de voorlichting tijdens de opleiding over de studie- en beroepsmogelijkheden. Daartoe is aan de afgestudeerden gevraagd om de voorlichting die zij tijdens de opleiding hebben gehad over de studie- en beroepsmogelijkheden door middel van een rapportcijfer te beoordelen. Tabel 2.9 toont dat de afgestudeerden gemiddeld net een voldoende (6,1) geven voor de voorlichting die ze hebben gekregen over de studie- en beroepsmogelijkheden. Dit varieert van een 6,0 bij het heo tot een 6,3 bij het hpo.

Tabel 2.9

Rapportcijfers toegekend door hbo afgestudeerden aan de voorlichting over studie- en beroepsmogelijkheden ¹⁾

	hbo tot	hbo dt	hbo du	hbo vt	hao vt	hpo vt	hto vt	heo vt	hgzo vt	hsao vt	kuo vt
Rapportcijfer voor de voorlichting over studie- en beroepsmogelijkheden	6,1	6,0	6,0	6,1	6,2	6,3	6,1	6,0	6,2	6,2	X

¹⁾ Gemiddeld rapportcijfer.

X Geen cijfer beschikbaar.

Aansluiting opleiding-werk

De aansluiting tussen de gevolgde opleiding en de huidige functie geeft aan in hoeverre afgestudeerden hun capaciteiten kunnen benutten. Afgestudeerde hbo'ers die werkzaam zijn in een functie die niet of onvoldoende aansluit bij de gevolgde opleiding lopen het risico dat ze de in de studie opgebouwde capaciteiten niet voldoende kunnen benutten of dat hun capaciteiten tekortschieten voor hun functie.

De aansluiting tussen de gevolgde opleiding en de huidige functie wordt aan de hand van twee indicatoren besproken: (1) de mate waarin de huidige functie aansluit bij het behaalde opleidingsniveau en (2) de mate waarin de huidige functie aansluit bij de gevolgde opleidingsrichting. Hierbij is gekeken naar de eisen die de werkgever stelt bij het vervullen van de vacature.

Aansluiting tussen opleiding en werk naar niveau

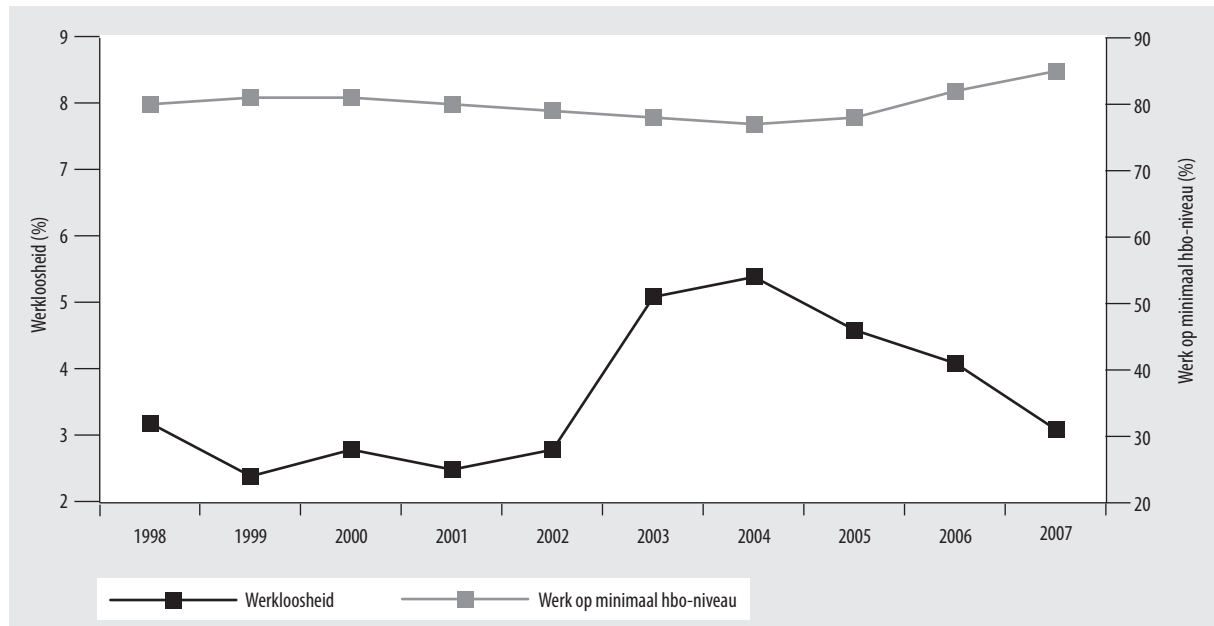
Vanuit maatschappelijk oogpunt is het van belang dat een afgestudeerde van het hbo bij voorkeur een functie op hbo-niveau vervult. Dat is immers de grondslag van het bestaan van verschillende onderwijssoorten. Ook vanuit individueel oogpunt mag worden verondersteld dat het voor een afgestudeerde van het hbo belangrijk is een baan op hbo-niveau te vinden, waar de in de opleiding opgedane competenties optimaal kunnen worden aangewend.

Figuur 2.4 toont de ontwikkeling van de aansluiting tussen opleiding en werk naar niveau in de afgelopen tien jaar. De figuur laat zien dat wanneer de werkloosheid onder afgestudeerden toeneemt, het aandeel van werk dat past bij het opleidingsniveau afneemt. En wanneer de werkloosheid onder afge-

studeerden daalt, stijgt het aandeel van werk dat past bij het opleidingsniveau. In de tweede helft van de jaren negentig vinden steeds meer afgestudeerden een baan op hbo-niveau. Vanaf 2001 begint de werkloosheid onder afgestudeerde hbo'ers te stijgen en daalt het aandeel van functies op hbo-niveau. De in 2005 als gevolg van de opbloeiende conjunctuur ingezette stijging van het aandeel van functies op hbo-niveau heeft zich in 2006 en 2007 versterkt voortgezet.

Figuur 2.4

Ontwikkeling aansluiting opleiding-werk naar niveau (% minimaal hbo-niveau vereist) en conjunctuur (werkloosheidspercentage), 1998-2007

Tabel 2.10

Werkenden met een functie op minimaal hbo-niveau, 1998-2007 (%)

	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
hbo tot	80	81	81	80	79	78	77	78	82	85
hbo dt	81	81	84	86	86	85	83	83	84	84
hbo du	X	X	X	X	X	77	76	73	78	80
hbo vt	80	81	80	79	77	76	75	77	82	85
hao vt	80	78	75	73	75	74	68	68	77	76
hpo vt	90	88	89	87	88	94	94	95	93	93
hto vt	85	86	85	83	82	81	78	82	87	91
heo vt	78	81	79	81	75	69	69	74	80	85
hgzo vt	85	82	82	79	77	78	78	77	83	86
hsao vt	65	63	66	62	64	60	59	57	67	73
kuo vt	65	68	67	65	64	66	73	78	79	81

X Geen cijfer beschikbaar.

Tabel 2.10 laat zien dat bij alle opleidingssectoren, behoudens het hao en hpo, het aandeel van functies op hbo-niveau in 2007 nog verder is toegenomen. Bij het hao lijkt de forse toename van 2006 zich niet voort te zetten. Bij het hpo fluctueert het aandeel van afgestudeerden met een baan die aansluit bij het behaalde opleidingsniveau gedurende de hele periode op een zeer hoog niveau. Dit heeft te maken

met het feit dat afgestudeerden van het hbo nog steeds makkelijk werk binnen de eigen sector kunnen vinden (zie ook tabel 2.11). Voor een baan als leraar is nu eenmaal een opleiding op minimaal hbo-niveau vereist.

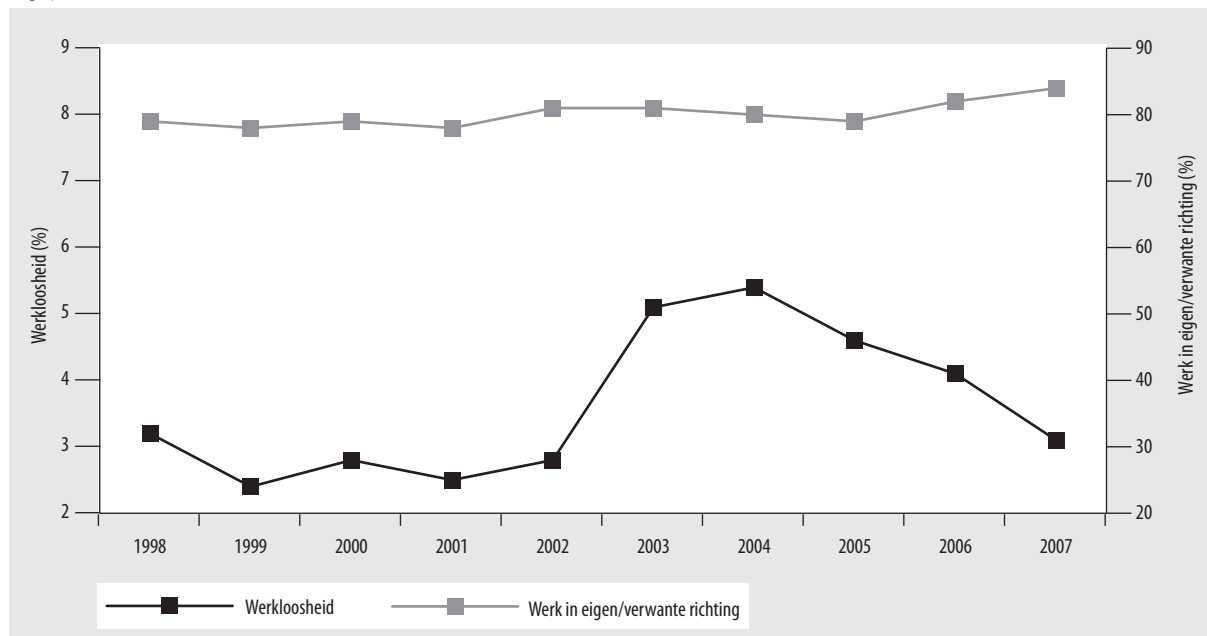
Aansluiting tussen opleiding en werk naar richting

De aansluiting tussen opleiding en werk naar richting gaat in op de vraag of de afgestudeerde al dan niet binnen het ‘eigen’ beroependomein terechtkomt. Van het eigen beroependomein is sprake wanneer door de werkgever voor de desbetreffende functie (uitsluitend) de eigen opleidingsrichting of een daaraan verwante opleidingsrichting werd vereist.

De interpretatie van de aansluiting tussen opleiding en werk naar richting is minder duidelijk dan bij de aansluiting naar niveau. Wanneer wordt verondersteld dat de aansluiting uitsluitend verloopt via vakgerelateerde competenties, zou kunnen worden beargumenteerd dat een functie waarvoor uitsluitend de eigen opleidingsrichting wordt vereist beter is dan een functie waarvoor de eigen of een verwante opleidingsrichting wordt vereist, die op zijn beurt weer beter is dan een functie waarvoor een geheel andere of geen specifieke opleidingsrichting wordt vereist. Echter, in steeds meer functies neemt het belang toe van algemene competenties die niet noodzakelijkerwijs op een bepaald vakgebied hoeven te liggen, zoals het kunnen oplossen van complexe problemen, het vermogen zich zelfstandig nieuwe kennis eigen te maken en het kunnen functioneren in een multidisciplinair team. Het valt op die manier te beargumenteren dat een functie waarvoor geen specifieke of een geheel andere opleidingsrichting wordt vereist niet per definitie slechter is dan een functie op vergelijkbaar niveau waarvoor (uitsluitend) de eigen of een daaraan verwante opleidingsrichting wordt vereist.

Figuur 2.5

Ontwikkeling aansluiting opleiding-werk naar richting (% eigen/verwante richting vereist) en conjunctuur (werkloosheidspercentage), 1998-2007

Figuur 2.5 laat voor de afgelopen tien jaar de ontwikkeling zien van de aansluiting naar richting tussen de gevolgde hbo-opleiding en de baan. De ontwikkeling van de aansluiting naar opleidingsrichting volgt de conjuncturele ontwikkeling minder duidelijk dan de ontwikkeling van de aansluiting naar opleidingsniveau: in de periode 1998-2006 schommelde het aandeel van banen in het eigen vakdomein over het gehele hbo gerekend rond 80% (tussen 78% en 82%). Met 84% in meting 2007 is het aandeel

van banen die aansluiten op de gevolgde opleidingsrichting in de afgelopen tien jaar nog niet zo hoog geweest. Met name voor afgestudeerden van het hto, heo en hsaio is de kans om werk te vinden binnen het eigen opleidingsdomein nog nooit zo groot geweest als in het afgelopen jaar (tabel 2.11).

Tabel 2.11

Werkenden met een functie waarvoor de eigen of verwante opleidingsrichting werd vereist, 1998-2007 (%)

	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
hbo tot	79	78	79	78	81	81	80	79	82	84
hbo dt	85	84	87	87	88	86	87	85	85	88
hbo du	X	X	X	X	X	80	83	86	88	91
hbo vt	77	77	77	76	78	79	78	77	80	82
hao vt	75	78	78	71	76	74	67	71	77	74
hpo vt	85	86	87	88	92	94	95	94	93	94
hto vt	81	81	80	80	82	82	81	82	86	87
heo vt	67	65	64	62	61	63	61	60	68	69
hgzo vt	92	93	93	92	95	94	94	90	92	93
hsao vt	76	73	76	77	80	82	80	78	82	85
kuo vt	67	71	76	69	67	69	70	89	87	89

X Geen cijfer beschikbaar.

Vereiste andere opleidingsrichting

Tabel 2.12 toont het aandeel van betaald werkende afgestudeerden met een functie waarvoor een geheel andere opleidingsrichting door de werkgever werd vereist. Van alle betaald werkende afgestudeerden heeft 3% een functie waarvoor de werkgever een geheel andere opleidingsrichting eiste. Aan deze afgestudeerden is gevraagd welke opleidingsrichting de werkgever dan wél eiste.

Tabel 2.12

Aandeel van functies waarvoor een geheel andere opleidingsrichting werd vereist, en de alternatief vereiste opleiding (%)

	hbo tot	hbo dt	hbo du	hbo vt	hao vt	hpo vt	hto vt	heo vt	hgzo vt	hsao vt	kuo vt
Een geheel andere opleidingsrichting vereist	3	3	1	4	6	2	2	5	2	5	X
Sector van de alternatief vereiste opleiding (= 100%):											
- landbouw	1	1	0	1	18						X
- onderwijs	10	20	28	7		17	3	7		10	X
- techniek	20	23	20	19	29	12	57	17		5	X
- economie	37	17	32	43	25	45	26	46	24	54	X
- gezondheidszorg	11	9	0	12	21	7	6	9	43	16	X
- gedrag & maatschappij	12	21	4	10	3	13		11	33	9	X
- taal & cultuur	3	2	0	3		7		3		6	X
- recht	4	7	16	3				5			X
- natuur	2	1	0	2	4		8	1			X

Grijs: Alternatief vereiste opleidingssector dezelfde als gevolgde opleidingssector in het hbo.

X Geen cijfer beschikbaar.

In tabel 2.12 is ook de sector vermeld van de geheel andere opleiding die door de werkgever werd vereist. Daaruit blijkt dat bij de opleidingssectoren hpo en hsoo de eigenlijk (door de werkgever) vereiste opleiding het vaakst behoorde tot de opleidingssector economie. Bij het hao behoorde de eigenlijk vereiste opleiding het vaakst tot de opleidingssector techniek. Blijkbaar heeft een aantal werkgevers moeite om afgestudeerden met de juiste (economische/technische) opleidingsachtergrond aan te trekken. Deze werkgevers wijken dan uit naar sollicitanten met een andere (pedagogische/sociaal-agogische/agrarische) opleidingsachtergrond. Bij het hto, heo en hgzo behoorde de eigenlijk vereiste opleiding het vaakst tot de eigen opleidingssector, dus een andere technische opleiding voor afgestudeerden van het hto, een andere economische opleiding voor afgestudeerden van het heo en een andere (para)medische opleiding voor afgestudeerden van het hgzo. Het betreft opleidingen die qua sector weliswaar verwant zijn maar door de afgestudeerden zelf als inhoudelijk geheel andere opleidingsrichtingen worden gezien.

Aansluiting naar niveau én richting

Tabel 2.13 tot slot laat zien dat in totaal 74% (vorige meting 71%) van de hbo afgestudeerden een functie heeft die qua niveau én richting aansluit bij de gevolgde opleiding. Bij alle opleidingssectoren heeft de meerderheid van de afgestudeerden werk dat aansluit bij het niveau én de richting van de gevolgde opleiding. Bij het hpo, hto, hgzo en kuo heeft tenminste driekwart van de betaald werkende afgestudeerden werk in het kerndomein (werk dat aansluit bij zowel het niveau als de richting van de opleiding). Naast werk in hun kerndomein hebben afgestudeerden van het heo relatief vaak werk dat alleen aansluit bij het niveau van de opleiding, afgestudeerden van het hsoo relatief vaak werk dat alleen aansluit bij de opleidingsrichting en afgestudeerden van het hao relatief vaak werk dat noch bij het opleidingsniveau noch bij de opleidingsrichting aansluit.

Tabel 2.13

Aansluiting tussen opleiding en functie (%)

	hbo tot	hbo dt	hbo du	hbo vt	hao vt	hpo vt	hto vt	heo vt	hgzo vt	hsoo vt	kuo vt
Functie sluit aan op:											
- opleidingsniveau én –richting	74	76	73	73	63	89	81	62	82	64	77
- alleen opleidingsniveau	11	8	7	12	13	3	10	23	4	9	4
- alleen opleidingsrichting	10	12	19	9	11	4	6	7	11	21	12
- noch opleidingsniveau noch opleidingsrichting	5	4	2	6	14	3	3	8	3	6	7

Afgestudeerdenoordeel over aansluiting tussen opleiding en functie

Tabel 2.13 heeft laten zien dat 74% (vorige meting 71%) van de betaald werkende hbo'ers werk heeft dat formeel (door de werkgever gestelde opleidingseisen) aansluit bij zowel het niveau als de richting van hun opleiding. Het is dus niet zo verwonderlijk dat een ruime meerderheid (79%; vorige meting 77%) van de hbo'ers vindt dat hun werk voldoende tot zelfs goed aansluit op hun opleiding (tabel 2.14). Afgestudeerden van het deeltijd- en duaal-hbo zijn iets vaker deze mening toegedaan dan afgestudeerden van voltijdse opleidingen. Van alle afgestudeerden vinden hpo'ers en hgzo'ers het vaakst dat hun werk voldoende/goed aansluit op hun opleiding. Zij hebben dan ook het vaakst werk dat aansluit bij zowel het niveau als de richting van hun opleiding.

Benutting van capaciteiten

De betaald werkende afgestudeerden konden op een 5-puntschaal (1 'helemaal niet' <-> 5 'in sterke mate') aangeven in welke mate hun capaciteiten in hun huidige functie worden benut. Tabel 2.14 toont dat een ruime meerderheid van 66% (vorige meting 64%) van de betaald werkende afgestudeerden aangeeft dat hun capaciteiten sterk worden benut (antwoordcategorie 4 of 5). Hierbij kunnen afgestudeerden van het hpo en hgzo in hogere mate hun capaciteiten benutten dan andere afgestudeerden. Dit is niet verwonderlijk omdat zij vaker dan anderen werk hebben dat aansluit bij hun opleiding.

Tevredenheid met functie

De betaald werkende afgestudeerden konden op een 5-puntschaal (1 'zeer ontevreden' <-> 5 'zeer tevreden') aangeven hoe tevreden zij zijn met hun huidige functie (de functie die zij circa anderhalf jaar na afstuderen hebben). Tabel 2.14 toont het aandeel van betaald werkende afgestudeerden die tevreden zijn met hun functie (antwoordcategorie 4 of 5). De tabel laat zien dat de afgestudeerden in ruime meerderheid (68%; vorige meting 66%) tevreden zijn met hun werk. De tevredenheid met het werk varieert van 65% tot 75%.

Tabel 2.14

Afgestudeerdenoordeel over huidige functie (%)

	hbo tot	hbo dt	hbo du	hbo vt	hao vt	hpo vt	hto vt	heo vt	hgzo vt	hsao vt	kuo vt
Voldoende/goede aansluiting tussen opleiding en functie ¹⁾	79	81	81	78	74	85	77	75	82	76	77
Sterke benutting van capaciteiten ²⁾	66	67	67	66	58	82	66	57	76	63	X
Tevreden met functie ³⁾	68	64	69	69	65	75	73	65	74	65	X

¹⁾ Antwoord 'voldoende' en 'goed' op een 4-puntschaal van 'slecht', 'matig', 'voldoende', 'goed'.

²⁾ Antwoord 4 of 5 op een 5-puntschaal (1 'helemaal niet' <-> 5 'in sterke mate').

³⁾ Antwoord 4 of 5 op een 5-puntschaal (1 'zeer ontevreden' <-> 5 'zeer tevreden').

X Geen cijfer beschikbaar.

3 Het hbo als voorbereiding op de arbeidsmarkt

In dit hoofdstuk komt een aantal indicatoren aan bod waarmee, vanuit de optiek van de afgestudeerden, de kwaliteit van de voorbereiding op de arbeidsmarkt inzichtelijk kan worden gemaakt. Dit gebeurt aan de hand van achtereenvolgens het oordeel van de afgestudeerden over de kwaliteit van het docentenkorps (input), hun oordeel over het studieprogramma (onderwijsproces) en hun oordeel over de voorbereiding op de arbeidsmarkt (output). In aansluiting hierop wordt de eventuele doorstroom naar vervolgonderwijs en deelname aan scholing beschreven.

3.1 Afgestudeerdenoordeel over docenten (input)

Wat de kwaliteit van het docentenkorps betreft, is aan de afgestudeerden gevraagd om aan de hand van een rapportcijfer hun oordeel te geven over achtereenvolgens de praktijkkennis/-ervaring van de docenten, de beschikbaarheid van de docenten, de inhoudsdeskundigheid van de docenten en de didactische vaardigheden van de docenten.

Tabel 3.1

Afgestudeerdenoordeel over docenten ¹⁾

	hbo tot	hbo dt	hbo du	hbo vt	hao vt	hpo vt	hto vt	heo vt	hgzo vt	hsao vt	kuo vt
Afgestudeerdenoordeel over:											
- praktijkkennis/-ervaring van docenten	7,1	7,3	6,9	7,0	7,0	7,1	6,8	7,0	7,2	7,3	X
- beschikbaarheid van docenten	6,8	7,1	6,6	6,7	7,0	6,8	6,7	6,7	6,7	6,7	X
- inhoudsdeskundigheid van docenten	7,1	7,4	7,0	7,0	7,0	7,2	6,9	6,9	7,1	7,1	X
- didactische vaardigheden van docenten	6,8	7,0	6,7	6,7	6,7	6,9	6,5	6,6	6,9	6,8	X

¹⁾ Gemiddeld rapportcijfer.

X Geen cijfer beschikbaar: in de Kunsten-Monitor is aan de afgestudeerden gevraagd om de 'kwaliteit van docenten' aan de hand van een rapportcijfer te beoordelen (de gemiddelde beoordeling was 7,2).

Bij elk van de vier kwaliteitsaspecten van het docentenkorps valt het oordeel van afgestudeerden van deeltijdse opleidingen hoger uit dan dat van afgestudeerden van duale en voltijdse opleidingen (tabel 3.1). Overigens wordt elk van de vier kwaliteitsaspecten van het docentenkorps met een ruim voldoende beoordeeld. Hierbij beoordelen de afgestudeerden de praktijkkennis/-ervaring en inhoudsdeskundigheid van de docenten iets beter dan de beschikbaarheid en didactische vaardigheden van de docenten. Bij deze indicatoren voor de kwaliteit van de docenten manifesteren zich geen grote verschillen tussen de opleidingssectoren, hoewel de afgestudeerden van het hto de praktijkkennis/-ervaring en de didactische vaardigheden van de docenten iets lager beoordelen dan andere afgestudeerden.

3.2 Afgestudeerdenoordeel over studieprogramma (onderwijsproces)

Aspecten studieprogramma

Wat de aspecten van het studieprogramma van een hbo-opleiding betreft, is aan de afgestudeerden gevraagd om achtereenvolgens de inbedding in de beroepspraktijk, de aansluiting op actuele ontwikkelingen in het vakgebied, de voorbereiding op de actuele beroepspraktijk, de inhoudelijke samenhang en de studeerbaarheid aan de hand van een rapportcijfer te evalueren. Tabel 3.2 toont de resultaten.

Tabel 3.2

Afgestudeerdenoordeel over aspecten van het studieprogramma

	hbo tot	hbo dt	hbo du	hbo vt	hao vt	hpo vt	hto vt	heo vt	hgzo vt	hsao vt	kuo vt
Afgestudeerdenoordeel over: ¹⁾											
- inbedding in de beroepspraktijk	6,7	6,8	6,7	6,7	6,7	7,1	6,5	6,6	6,7	6,8	X
- aansluiting op actuele ontwikkelingen in het vakgebied	6,7	6,9	6,7	6,7	6,7	7,1	6,4	6,7	6,8	6,7	X
- inhoudelijke samenhang	6,6	6,8	6,4	6,6	6,5	6,4	6,6	6,6	6,7	6,7	X
- studeerbaarheid	7,1	7,2	7,0	7,2	7,2	7,2	7,0	7,2	7,1	7,3	X
De opleiding was uitdagend qua niveau											
- % mee oneens ²⁾	34	25	35	37	34	47	32	37	28	38	X
- % neutraal ³⁾	31	29	30	31	36	29	32	32	26	33	X
- % mee eens ⁴⁾	35	46	35	32	31	23	37	31	46	30	X

¹⁾ Gemiddeld rapportcijfer.

²⁾ Antwoord 1 of 2 op 5-puntschaal (1 'helemaal mee oneens' <-> 5 'helemaal mee eens').

³⁾ Antwoord 3 op 5-puntschaal (1 'helemaal mee oneens' <-> 5 'helemaal mee eens').

⁴⁾ Antwoord 4 of 5 op 5-puntschaal (1 'helemaal mee oneens' <-> 5 'helemaal mee eens').

X Geen cijfer beschikbaar.

Wat de inbedding in de beroepspraktijk, de aansluiting op actuele ontwikkelingen in het vakgebied en vooral de inhoudelijke samenhang van het studieprogramma betreft valt het oordeel van afgestudeerden van deeltijdse opleidingen hoger uit dan dat van afgestudeerden van duale en voltijdse opleidingen. Overigens beoordelen de afgestudeerden elk van de vier kwaliteitsaspecten van het studieprogramma met een (ruim) voldoende. Van de verschillende aspecten scoort de studeerbaarheid in de ogen van de afgestudeerden het beste. Dit is het geval bij alle opleidingssectoren. De inbedding in de beroepspraktijk en de aansluiting op actuele ontwikkelingen in het vakgebied wordt het best beoordeeld door afgestudeerden van het hpo, de inhoudelijke samenhang van het studieprogramma door afgestudeerden van het hgzo en hsao en de studeerbaarheid van het studieprogramma door afgestudeerden van het hsao.

Vergeleken met andere afgestudeerden geven hto'ers de laagste cijfers (hoewel nog steeds voldoende) voor de inbedding van het studieprogramma in de beroepspraktijk, de aansluiting van het studieprogramma op actuele ontwikkelingen in het vakgebied en de studeerbaarheid van het studieprogramma. Van alle afgestudeerden geven hpo'ers het laagste cijfer (hoewel nog steeds een voldoende) voor de inhoudelijke samenhang van het studieprogramma.

Afgestudeerden van deeltijdse opleidingen vinden vaker dat de opleiding uitdagend qua niveau was dan afgestudeerden van duale en voltijdse opleidingen. Verder blijkt uit tabel 3.2 dat 34% van de afgestudeerden niet vindt dat de opleiding uitdagend qua niveau was. Daar tegenover staat dat 35% wel vindt dat de opleiding uitdagend qua niveau was. Van alle afgestudeerden vinden afgestudeerden van het hgzo het vaakst dat de opleiding uitdagend qua niveau was. Afgestudeerden van het hpo vinden relatief het minst vaak dat de opleiding uitdagend qua niveau was.

Evenwichtigheid studieprogramma

Met betrekking tot de evenwichtigheid van het studieprogramma is aan de afgestudeerden gevraagd om hun oordeel te geven over achtereenvolgens de breedte, diepgang en moeilijkheidsgraad van de opleiding, de verhouding tussen theorie en praktijk en de keuzemogelijkheden van de opleiding. Tabel 3.3 laat zien dat de overgrote meerderheid van de afgestudeerden over al deze aspecten tevreden is.

Tabel 3.3

Afgestudeerdenoordeel over de evenwichtigheid van het studieprogramma (%)

	hbo tot	hbo dt	hbo du	hbo vt	hao vt	hpo vt	hto vt	heo vt	hgzo vt	hsao vt	kuo vt
Afgestudeerdenoordeel over:											
<i>A Breedte van de opleiding</i>											
- opleiding is te smal ¹⁾	5	4	4	5	3	14	4	2	6	4	X
- breedte is goed ²⁾	78	85	82	76	75	79	80	72	80	73	X
- opleiding is te breed ³⁾	17	11	14	19	22	8	16	26	13	23	X
<i>B Diepgang van de opleiding</i>											
- opleiding heeft te weinig diepgang ¹⁾	22	16	23	24	20	31	21	23	23	22	X
- diepgang is goed ²⁾	75	80	74	74	77	66	76	75	75	76	X
- opleiding heeft te veel diepgang ³⁾	3	4	3	2	3	3	4	2	2	2	X
<i>C Moeilijkheidsgraad van de opleiding</i>											
- moeilijkheidsgraad is te laag ¹⁾	19	13	17	21	19	28	17	22	14	22	X
- moeilijkheidsgraad is goed ²⁾	79	84	81	77	80	71	80	76	83	77	X
- moeilijkheidsgraad is te hoog ³⁾	2	3	2	2	2	1	3	2	3	1	X
<i>D Verhouding theorie versus praktijk</i>											
- opleiding is te theoretisch ¹⁾	9	10	11	9	7	9	11	8	10	6	X
- verhouding is goed ²⁾	86	86	84	86	89	84	84	86	86	88	X
- opleiding is te praktijkgericht ³⁾	5	4	5	6	4	6	5	6	4	6	X
<i>E Keuzemogelijkheden in de opleiding</i>											
- te weinig keuzemogelijkheden ¹⁾	12	14	13	11	11	16	11	9	12	10	X
- voldoende keuzemogelijkheden ²⁾	83	83	83	84	87	82	83	84	85	83	X
- te veel keuzemogelijkheden ³⁾	5	4	4	5	3	2	5	6	2	7	X

¹⁾ Antwoord 1 of 2 op een 7-puntschaal.

²⁾ Antwoord 3, 4 of 5 op een 7-puntschaal.

³⁾ Antwoord 6 of 7 op een 7-puntschaal.

X Geen cijfer beschikbaar.

Afgestudeerdenoordeel over breedte en diepgang van de opleiding

De eerste indicatoren voor de evenwichtigheid van het studieprogramma worden gevormd door het oordeel van de afgestudeerden over de breedte en diepgang van hun opleiding. Aan de afgestudeerden is gevraagd om op een 7-puntschaal (van 1 'veel te smal' naar 7 'veel te breed') een oordeel te geven over de breedte van hun hbo-opleiding.

Als eerste toont tabel 3.3 het procentuele aandeel van de afgestudeerden die hun opleiding te smal (antwoordcategorie 1 en 2) of te breed (antwoordcategorie 6 en 7) vinden. Uit de tabel komt naar voren dat de overgrote meerderheid (78%) van de afgestudeerden tevreden is over de breedte van de opleiding. Van degenen die niet tevreden zijn, vindt het grootste deel dat de opleiding te breed is (met name bij het hao, heo en hsao).

Aan de afgestudeerden is ook gevraagd om op een 7-puntschaal (van 1 'te weinig diepgang' naar 7 'te veel diepgang') een oordeel te geven over de diepgang van hun hbo-opleiding. Tabel 3.3 toont ook het percentage afgestudeerden dat vindt dat de opleiding te weinig diepgang (antwoordcategorie 1 en 2) of te veel diepgang (antwoordcategorie 6 en 7) heeft. De cijfers laten zien dat driekwart van de afgestudeerden tevreden is over de diepgang van hun hbo-opleiding. Dit laat onverlet dat een vijfde (22%) van

de afgestudeerden vindt dat de opleiding te weinig diepgang heeft (vooral afgestudeerden van het hpo vinden dit relatief vaak). Hier tegenover staat 3% die vindt dat de opleiding te veel diepgang heeft.

Afgestudeerdenoordeel over de moeilijkheidsgraad van de opleiding

Aan de afgestudeerden is tevens gevraagd om een oordeel te geven over de moeilijkheidsgraad van hun hbo-opleiding. Zij konden dit doen op een 7-puntschaal die loopt van 1 ('veel te laag') naar 7 ('veel te hoog'). Tabel 3.3 toont ook het procentuele aandeel van de afgestudeerden die hun opleiding te gemakkelijk (antwoordcategorie 1 en 2) of te moeilijk (antwoordcategorie 6 en 7) vonden. De overgrote meerderheid (79%) van de afgestudeerden is tevreden over de moeilijkheidsgraad van hun opleiding. Dit laat onverlet dat een op de vijf afgestudeerden (19%) vindt dat de opleiding te gemakkelijk was (vooral afgestudeerden van het hpo vinden dit relatief vaak). Hier tegenover staat 2% die vindt dat de opleiding te moeilijk was.

Afgestudeerdenoordeel over de verhouding tussen theorie en praktijk

Een ander kenmerk dat iets zegt over de evenwichtigheid van het studieprogramma is de verhouding tussen theorie en praktijk. De afgestudeerden konden deze verhouding beoordelen aan de hand van een 7-puntschaal die loopt van 1 ('veel te theoretisch') t/m 7 ('veel te praktijkgericht'). Tabel 3.3 toont ook het percentage afgestudeerden dat de opleiding te theoretisch (antwoordcategorie 1 en 2) dan wel te praktijkgericht (antwoordcategorie 6 en 7) vond. De cijfers tonen dat de overgrote meerderheid (86%) tevreden is over de verhouding tussen theorie en praktijk in het hbo. Tegenover de 9% die de opleiding te theoretisch vond, staat 5% die de opleiding te praktijkgericht vond.

Afgestudeerdenoordeel over de keuzemogelijkheden in de opleiding

Als laatste kenmerk van de evenwichtigheid van het studieprogramma is aan de afgestudeerden gevraagd hoe zij denken over de keuzemogelijkheden in de opleiding. Zij konden de keuzemogelijkheden beoordelen met behulp van een 7-puntschaal die loopt van 1 ('veel te weinig keuzemogelijkheden') t/m 7 ('veel te veel keuzemogelijkheden'). Tabel 3.3 toont ook het percentage afgestudeerden dat vindt dat de opleiding te weinig keuzemogelijkheden heeft (antwoordcategorie 1 en 2) en het percentage afgestudeerden dat vindt dat de opleiding te veel keuzemogelijkheden heeft (antwoordcategorie 6 en 7). Ten aanzien van dit kenmerk van de opleiding is de overgrote meerderheid (83%) van de afgestudeerden tevreden. Tegenover de 12% die vindt dat de opleiding te weinig keuzemogelijkheden had, staat 5% die vindt dat de opleiding te veel keuzemogelijkheden had (bij het hpo is dit 16% versus 2%).

3.3 Afgestudeerdenoordeel over voorbereiding op arbeidsmarkt (output)

Het onderwerp van deze subparagraaf betreft de belangrijkste functie die het hbo vervult, namelijk het voorbereiden van mensen voor de arbeidsmarkt. Om na te gaan of het hbo de studenten afdoende heeft toegerust voor de arbeidsmarkt, wordt ingegaan op het oordeel van de afgestudeerden over de mate waarin de afgesloten hbo-opleiding hen heeft voorbereid op de beroepspraktijk. Eerst wordt aangegeven in hoeverre zij vinden dat hun hbo-opleiding hen startbekwaam heeft gemaakt voor de arbeidsmarkt (de *korte termijn* doelstelling van het onderwijs). Opleidingen dienen echter ook te worden beoordeeld op de vraag of ze een voldoende basis bieden voor de verdere ontwikkeling van 'novice' tot 'expert' (ontwikkelpotentieel) en voor de algehele 'employability' van de afgestudeerden (de *lange termijn* doelstelling). Daartoe is aan de afgestudeerden ook gevraagd in hoeverre de opleiding een goede basis biedt om kennis en vaardigheden verder te ontwikkelen. Daarnaast is gevraagd om hun voorbereiding op de actuele beroepspraktijk aan de hand van een rapportcijfer te beoordelen.

Aan de afgestudeerden is gevraagd om op een 5-puntschaal (1 'helemaal niet' <-> 5 'in sterke mate') achtereenvolgens aan te geven in welke mate de hbo-opleiding hen startbekwaam heeft gemaakt voor

de arbeidsmarkt en in hoeverre de hbo-opleiding een basis heeft verschaft om zich beroepsmatig verder te kunnen ontwikkelen (antwoordcategorie 4 of 5).

Uit tabel 3.4 blijkt dat afgestudeerden hun ontwikkelpotentieel iets hoger inschatten dan hun startbekwaamheid. Afgestudeerden van voltijdse opleidingen zijn wat dit betreft iets kritischer dan afgestudeerden van deeltijdse en duale opleidingen. Wat het oordeel over de opleiding als basis om te starten op de arbeidsmarkt betreft, schatten hto'ers van alle afgestudeerden hun startbekwaamheid het vaakst hoog in. Afgestudeerden van het kuo schatten hun startbekwaamheid het minst vaak hoog in. Ten aanzien van het oordeel over hun ontwikkelpotentieel zijn de verschillen tussen de afgestudeerden van de verschillende opleidingssectoren veel kleiner.

De afgestudeerde hbo'ers beoordelen hun voorbereiding op de actuele beroepspraktijk met een gemiddeld rapportcijfer van 6,6. Van alle afgestudeerden zijn afgestudeerden van het hpo met gemiddeld een ruim voldoende (7,1) het best te spreken over hun voorbereiding op de actuele beroepspraktijk. Van alle afgestudeerden beoordelen de afgestudeerden van het hto hun voorbereiding op de actuele beroepspraktijk met gemiddeld een 6,4 het minst goed.

Tabel 3.4

Afgestudeerdenoordeel over de hbo-opleiding als voorbereiding op het beroepsleven

	hbo tot	hbo dt	hbo du	hbo vt	hao vt	hpo vt	hto vt	heo vt	hgzo vt	hsao vt	kuo vt
% dat de opleiding een goede basis vindt om te starten op de arbeidsmarkt ¹⁾	60	63	67	59	58	56	70	60	59	56	37
% dat de opleiding een goede basis vindt voor het verder ontwikkelen van kennis en vaardigheden ¹⁾	70	76	71	68	67	59	73	68	73	71	66
Oordeel over de voorbereiding op de actuele beroepspraktijk ²⁾	6,6	6,7	6,6	6,6	6,5	7,1	6,4	6,5	6,6	6,7	X

¹⁾ Antwoord 4 of 5 op 5-puntschaal (1 'helemaal niet' <-> 5 'in sterke mate').

²⁾ Gemiddeld rapportcijfer.

X Geen cijfer beschikbaar.

Confrontatie van vereiste en aanwezige competenties

Competenties kunnen niet los worden gezien van de context waarbinnen ze aangewend worden. Dit impliceert dat het competentieniveau (en eventuele deficiënties) van afgestudeerden alleen goed gemeten kan worden door de verworven competenties te toetsen aan de vereisten in de beroepspraktijk. Immers, juist in de praktijk manifesteren zich de opbrengsten van hoger onderwijs.

Aan de afgestudeerden is een lijst voorgelegd van competenties die in het werk van belang kunnen zijn. Aan hen is gevraagd om voor iedere competentie een inschatting te geven van achtereenvolgens het niveau dat vereist is in hun huidige functie en hun eigen niveau. Aangezien afgestudeerden zowel het vereiste als het eigen niveau op eenzelfde 5-puntschaal (1 'matig' <-> 5 'uitmuntend') konden aangeven, geeft het verschil tussen beide inzicht in eventuele tekorten of overschotten. Tabel 3.5 toont voor de competenties het aandeel van afgestudeerden die hun 'eigen' competentieniveau lager, precies gelijk of hoger inschatten dan het niveau dat vereist is in hun functie. De tabel heeft betrekking op afgestudeerden met betaald werk dat aansluit bij zowel het niveau als de richting van hun opleiding.

Tabel 3.5

Confrontatie van vereist en beschikbaar competentieniveau (%)

	Eigen niveau is:		
	te laag ¹⁾	precies goed ²⁾	te hoog ³⁾
Kennis van:			
- eigen vakgebied	35	49	17
- andere vakgebieden	25	51	24
Vermogen om:			
- vakkennis in praktijk toe te passen	27	58	15
- ICT te gebruiken	17	57	26
- in buitenlandse talen te communiceren	14	38	48
- informatie te vergaren	16	63	21
- problemen en kansen te signaleren	30	56	14
- verbanden te leggen tussen verschillende zaken	26	59	15
- hoofd- van bijzaken te onderscheiden	26	59	15
- logisch te redeneren	17	65	18
- conform budget, planning of richtlijnen te werken	26	51	22
- onder druk goed te functioneren	28	54	18
- knopen door te hakken	28	52	21
- nieuwe ideeën en oplossingen te bedenken	27	52	21
- nieuwe dingen te leren	14	60	26
- aan anderen duidelijk te maken wat u bedoelt	33	57	11
- productief met anderen samen te werken	17	64	19
- capaciteiten van anderen aan te spreken	28	54	18
- zelfstandig de werkzaamheden uit te voeren	19	67	14
Bereidheid om:			
- de nek uit te steken	17	57	26
- ideeën van uzelf en anderen ter discussie te stellen	22	59	19
- op te komen voor het eigen standpunt	25	53	22
- begrip te tonen voor andere standpunten	16	67	18

¹⁾ Aandeel van afgestudeerden waarvan het 'eigen' competentieniveau lager is dan het vereiste niveau.

²⁾ Aandeel van afgestudeerden waarvan het 'eigen' competentieniveau precies overeenkomt met het vereiste niveau.

³⁾ Aandeel van afgestudeerden waarvan het 'eigen' competentieniveau hoger is dan het vereiste niveau.

Zowel eigen als vereist niveau gemeten op een schaal van 1 ('matig') t/m 5 ('uitmuntend').

Een 'tekort' betekent overigens niet automatisch dat hieraan in het curriculum meer aandacht moet worden besteed. Voor een deel kan het gaan om competenties die beter of sneller in een werkomgeving bijgebracht kunnen worden. Bovendien kan meer aandacht voor de ene competentie ten koste gaan van de aandacht voor een andere competentie. De resultaten hebben dan ook vooral een signalerende werking: ze geven aan op welke terreinen een curriculum mogelijk aanpassing behoeft. Het behoort tot de verantwoordelijkheid van de opleidingen zelf om op basis hiervan te kijken welke aanpassingen verricht moeten worden. Er zijn ook afgestudeerden die aangeven dat hun eigen niveau hoger is dan strikt vereist in hun werk. Omdat deze overschotten alleen zijn berekend voor die afgestudeerden die in een functie terecht zijn gekomen waarvoor de opleiding beoogt voor te bereiden (eigen niveau en richting van de opleiding vereist), wijst de confrontatie van 'eigen' en vereist niveau duidelijk op een overschot en daarmee mogelijk op ruimte in het curriculum om eventuele tekorten bij andere competenties weg te werken. Ook hier geldt overigens dat een 'overschot' niet automatisch betekent dat hieraan in het curriculum minder aandacht hoeft te worden besteed.

Bij alle competenties, behoudens kennis van het eigen vakgebied en het vermogen om in buitenlandse talen te communiceren, geeft minstens de helft van de afgestudeerden die in hun kerndomein werkzaam zijn te kennen dat hun competentieniveau precies overeenkomt met het niveau dat vereist is in hun werk. Hun competentieniveau is dus niet te hoog of te laag. Het eigen niveau is het vaakst te hoog bij het vermogen om in buitenlandse talen te communiceren en te laag bij kennis van het eigen vakgebied. Dit laatste is een verschijnsel dat zich vaak manifesteert bij beginnende beroepsbeoefenaren. Het duurt immers doorgaans een aantal jaren om zich te ontwikkelen van novice tot expert zoals bijvoorbeeld bij medici het geval is (Boshuizen, 1989).

3.4 Verdere professionalisering

Na het behalen van het hbo-diploma kunnen afgestudeerden hun competenties door middel van regulier vervolgonderwijs of cursussen/bedrijfsopleidingen (scholing) blijven vergroten. In dit hoofdstuk wordt ingegaan op de eventuele doorstroom naar vervolgonderwijs en deelname aan scholing van de afgestudeerde hbo'ers

Doorstroom naar vervolgonderwijs

Tabel 3.6 laat zien hoeveel hbo'ers na het afstuderen voor langere of kortere tijd regulier vervolgonderwijs volgen. Dit kan al dan niet in combinatie met andere bezigheden plaatsvinden, bijvoorbeeld met betaald werk. Uit de tabel blijkt dat 33% (vorige meting 28%) van alle hbo'ers na het afstuderen heeft deelgenomen aan verder onderwijs. Afgestudeerden van voltijdse opleidingen volgen gemiddeld vaker verder onderwijs dan afgestudeerden van duale opleidingen en deeltijdse opleidingen. Van alle afgestudeerden nemen afgestudeerden van het hpo en vooral heo het vaakst deel aan verder onderwijs.

Tabel 3.6

Deelname aan en niveau van regulier vervolgonderwijs (%)

	hbo tot	hbo dt	hbo du	hbo vt	hao vt	hpo vt	hto vt	heo vt	hgzo vt	hsao vt	kuo vt
Deelname	33	24	30	35	27	38	33	42	27	29	24
Type onderwijs (= 100%):											
- lager dan hbo	1	2	5	1	2	1	1	0	2	1	1
- hbo	31	64	39	27	24	60	15	16	38	25	73
- wo	68	34	57	72	74	38	84	84	60	74	25

Het merendeel van de verder studerende hbo'ers kiest voor een universitaire vervolgopleiding (68%; vorige meting eveneens 68%). Binnen het voltijd-hbo zijn het vooral de afgestudeerden van het hao, hto, heo, hgzo en hsao die voor vervolgopleidingen in het universitair onderwijs kiezen. Afgestudeerden van het hpo en kuo kiezen vaker voor vervolgopleidingen in het hbo dan in het wo. Dit is niet verwonderlijk gezien het brede aanbod van hbo-master opleidingen in die sectoren.

Deelname aan scholing

Ook het volgen van cursussen en bedrijfsopleidingen (scholing) is een manier om kennis en vaardigheden verder te ontwikkelen. Tabel 3.7 toont het aandeel van afgestudeerden die na het verlaten van de hbo-opleiding één of meerdere cursussen of bedrijfsopleidingen hebben gevolgd. In totaal heeft 45% (vorige meting 42%) van alle afgestudeerden scholing gevolgd. Afgestudeerden van het deeltijd- en vooral duaal-hbo volgen vaker cursussen of bedrijfsopleidingen dan afgestudeerden van het voltijd-hbo. Binnen het voltijd-hbo volgen afgestudeerden van het hgzo duidelijk het vaakst scholing en afgestudeerden van het kuo het minst vaak.

Tabel 3.7

Deelname aan scholing (%)

	hbo tot	hbo dt	hbo du	hbo vt	hao vt	hpo vt	hto vt	heo vt	hgzo vt	hsao vt	kuo vt
Deelname aan scholing	45	50	57	43	41	37	49	41	53	48	24

3.5 Tevredenheid achteraf

Tevredenheid achteraf

Een indicator voor de algemene tevredenheid achteraf over de gemaakte opleidingskeuze is de vraag aan de afgestudeerden of zij, achteraf gezien, opnieuw dezelfde opleiding zouden kiezen. Deze 'spijt-vraag' geeft aan in welk mate de verwachtingen waarmee een student aan de opleiding is begonnen ook overeenkomen met zijn of haar ervaringen achteraf.

Tabel 3.8

Studiekeuze achteraf gezien (%)

	hbo tot	hbo dt	hbo du	hbo vt	hao vt	hpo vt	hto vt	heo vt	hgzo vt	hsao vt	kuo vt
Alumnus zou achteraf gezien:											
- dezelfde opleiding kiezen	81	86	84	80	78	86	81	74	84	79	84
- andere opleiding kiezen	18	12	14	20	21	14	18	25	15	21	15
- niet zijn gaan studeren	1	1	2	1	1	1	1	0	0	0	2

Tabel 3.8 laat zien dat de overgrote meerderheid van de hbo'ers (81%; vorige meting 80%) tevreden is over de destijds gemaakte opleidingskeuze: deze afgestudeerden zouden achteraf gezien opnieuw dezelfde hbo-opleiding kiezen, al dan niet aan dezelfde hogeschool. Dit varieert van 74% bij het heo tot 86% bij het hpo. De rest van de afgestudeerden zou, achteraf gezien, een andere opleiding hebben gekozen (18%; vorige meting 20%) of niet zijn gaan studeren (1%; vorige meting eveneens 1%).

Contacten met vroegere hogeschool

Ook de binding van afgestudeerden met hun vroegere hogeschool geeft een indicatie van de algemene tevredenheid. Deze binding kan worden onderzocht door hun contacten met de vroegere hogeschool in beeld te brengen. Tabel 3.9 geeft drie soorten contacten weer tussen de afgestudeerden en hun voormalige hogeschool: de mate waarin afgestudeerden aan hun vroegere hogeschool bijscholing hebben gevolgd, de mate waarin zij in hun baan stagiaires van hun vroegere hogeschool begeleiden en de mate waarin ze gastdocent zijn of voorlichting geven aan hun vroegere hogeschool.

Van de afgestudeerden volgt 7% bijscholing aan hun vroegere hogeschool, begeleidt 10% stagiaires van hun vroegere hogeschool en verzorgt 5% een gastdocentschap/voorlichting aan hun vroegere hogeschool. De binding van afgestudeerden met hun vroegere hogeschool is in potentie echter groter dan deze cijfers doen vermoeden. Dit blijkt uit de volgende cijfers van tabel 3.9. Van alle hbo'ers:

- volgt 31% geen bijscholing aan de vroegere hogeschool, maar zou dit best willen;
- begeleidt 33% geen stagiaires, maar zou dit best willen;
- verzorgt 33% geen gastdocentschap/voorlichting, maar zou dit best willen.

Kortom, er zijn nog voldoende mogelijkheden voor hogescholen om gebruik te maken van de binding van hun afgestudeerden met de hogeschool (voor het begeleiden van stagiaires en het verzorgen van

gastdocentschappen/geven van voorlichting) en om het menselijk kapitaal van hun oud-studenten via bijscholing nog verder te vergroten.

Tabel 3.9

Contacten van afgestudeerden met hogescholen (%)

	hbo tot	hbo dt	hbo du	hbo vt	hao vt	hpo vt	hto vt	heo vt	hgzo vt	hsao vt	kuo vt
Volgen van bijscholing:											
- ja	7	9	9	6	4	15	3	2	16	2	X
- nee, maar zou dit best willen	31	40	28	28	32	32	24	23	40	36	X
- nee, geen behoefte aan	63	51	63	66	65	52	73	75	44	62	X
Begeleiding van stagiaires:											
- ja	10	11	15	9	10	20	6	5	18	7	X
- nee, maar zou dit best willen	33	32	28	33	37	35	36	28	34	37	X
- nee, geen behoefte aan	58	57	57	58	54	45	58	67	48	56	X
Gastdocentschap/voorlichting geven:											
- ja	5	5	5	5	6	4	5	5	7	5	X
- nee, maar zou dit best willen	33	39	30	31	31	28	32	28	33	38	X
- nee, geen behoefte aan	63	56	65	64	62	68	63	67	60	57	X

X Geen cijfer beschikbaar.

4 Ondernemerschap

4.1 Inleiding

Ongeveer 10% van de Nederlandse beroepsbevolking is werkzaam als zelfstandig ondernemer (Blumberg & de Graaf, 2004). Het starten van een bedrijf wordt door de overheid bevorderd omdat wordt verondersteld dat vooral kleine bedrijven verantwoordelijk zijn voor economische dynamiek en het scheppen van nieuwe banen. Kleinere bedrijven zouden beter in staat zijn zich aan te passen aan nieuwe ontwikkelingen en nieuwe technologieën te implementeren. Daarnaast is door de toegenomen welvaart de consumentenvraag naar producten en diensten steeds meer geïndividualiseerd. Kleinere bedrijven kunnen hierop beter inspelen dan grotere bedrijven.

In dit hoofdstuk staat het ondernemerschap van afgestudeerden van het hbo centraal. Hierbij moet worden bedacht dat de ondervraagde groep hbo'ers nog maar net de opleiding heeft verlaten. Eerder onderzoek heeft uitgewezen dat zelfstandig ondernemerschap vaak wordt voorafgegaan door een periode van werken in loondienst (Bruins, 2004). Pas wanneer iemand de nodige werkervaring heeft opgedaan en het benodigde kapitaal heeft verzameld, kan deze een eigen onderneming beginnen (Blumberg & de Graaf, 2004). Daarom kan worden verwacht dat vooralsnog een zeer klein deel van de afgestudeerden circa anderhalf jaar na afstuderen werkzaam is als zelfstandig ondernemer. Dit hoofdstuk beperkt zich echter niet alleen tot hbo'ers die werkzaam zijn als zelfstandig ondernemer, maar kijkt ook naar degenen die een leidinggevende functie uitoefenen. Daarbij wordt verondersteld dat hbo'ers in leidinggevende functies een vergelijkbare rol vervullen als zelfstandig ondernemers. Dit wordt getoetst aan de hand van het vereiste niveau van een aantal ondernemerschapcompetenties.

De cijfers uit de HBO-Monitor die in dit hoofdstuk worden gepresenteerd, betreffen intreders op de arbeidsmarkt, dat wil zeggen afgestudeerden van het voltijdse hbo met betaald werk. De opzet van dit hoofdstuk is als volgt. Eerst wordt in paragraaf 4.2 bekeken hoeveel hbo'ers na het afstuderen werkzaam zijn als zelfstandige/freelancer of werkzaam zijn in leidinggevende functies. Hierbij wordt de keuze voor het ondernemerschap gerelateerd aan de kans op werk. Voor de zelfstandigen/freelancers en leidinggevendenden onder de afgestudeerden wordt vervolgens in paragraaf 4.3 nagegaan in hoeverre een aantal ondernemerschapcompetenties in het werk is vereist. In aansluiting daarop wordt onderzocht in welke mate hbo'ers ondernemerschapcompetenties in de opleiding hebben opgedaan. Tot slot van dit hoofdstuk wordt, gebruikmakend van internationale data, in paragraaf 4.4 het ondernemerschap van afgestudeerden van Nederlandse hogescholen vergeleken met dat van afgestudeerden van professioneel gerichte bacheloropleidingen in Vlaanderen en afgestudeerden van Fachhochschulen in Duitsland, Oostenrijk en Zwitserland.

4.2 Trendcijfers

Zelfstandig ondernemerschap

Voor de bepaling van het aandeel hbo'ers dat werkzaam is als zelfstandig ondernemer is gevraagd naar het soort dienstverband waarin afgestudeerden werkzaam zijn, met als antwoordcategorieën 1) loondienst; 2) uitzend-, oproepkracht; 3) zelfstandige; 4) freelancer; 5) meewerkend in bedrijf ouders/partner; 6) anders. Op basis hiervan is een onderscheid gemaakt tussen afgestudeerden die werkzaam zijn als zelfstandigen/freelancers (zelfstandig ondernemers) en afgestudeerden met een ander soort dienstverband.

Tabel 4.1 laat de ontwikkelingen zien in het aandeel van zelfstandigen/freelancers onder afgestudeerden van het hbo voor de periode 1998-2007. Hieruit blijkt dat slechts een beperkt deel van de afgestudeerden een onderneming begint of freelance gaat werken. Het aandeel van zelfstandigen/freelancers onder pas afgestudeerde hbo'ers varieert in de beschouwde periode van 2,1% tot 5,5% (inclusief het kuo). In de jaren 1998-2002 bedroeg het aandeel van zelfstandigen/freelancers tussen 2% en 3%. Sindsdien neemt het aandeel van zelfstandigen/freelancers toe, en wel naar afgerond 3% in 2003-2004 via afgerond 4% in 2005-2006 tot 5,5% in 2007. Deze cijfers worden echter sterk beïnvloed door het kuo, waar het aandeel van afgestudeerden die na het verlaten van de opleiding als zelfstandige of freelancer werkzaam zijn veruit het hoogst is. Zonder het kuo varieert het aandeel van zelfstandigen/freelancers in de jaren 1998-2002 tussen 1,3% en 1,7% om daarna toe te nemen tot 2,8% in 2005. Exclusief het kuo stabiliseert het aandeel van zelfstandigen/freelancers in de afgelopen twee jaar op het iets lagere niveau van 2,5%.

Tabel 4.1

Afgestudeerden hbo werkzaam als zelfstandige/freelancer, 1998-2007 (%)

	hbo vt	hao vt	hpo vt	hto vt	heo vt	hgzo vt	hsao vt	kuo vt
1998	2,4 (1,4)	4,6	0,7	1,1	1,4	2,9	0,8	17,6
1999	2,1 (1,3)	4,2	0,2	1,2	1,9	1,8	0,6	31,0
2000	2,3 (1,7)	5,0	0,8	1,4	1,9	2,4	1,0	21,5
2001	2,4 (1,3)	4,7	0,3	1,0	1,7	2,3	0,3	24,4
2002	2,5 (1,7)	4,4	0,4	2,3	2,4	1,3	0,8	19,0
2003	3,4 (2,3)	5,8	0,9	2,3	2,7	3,2	1,4	35,4
2004	3,2 (2,3)	4,4	0,5	2,5	3,1	3,6	0,8	29,6
2005	4,2 (2,8)	4,8	0,8	3,6	3,4	4,8	0,9	38,3
2006	3,9 (2,5)	4,8	0,8	2,6	3,0	4,2	1,4	35,0
2007	5,5 (2,5)	5,4	1,1	2,6	2,9	4,0	1,3	49,2

De cijfers tussen haakjes zijn exclusief kuo.

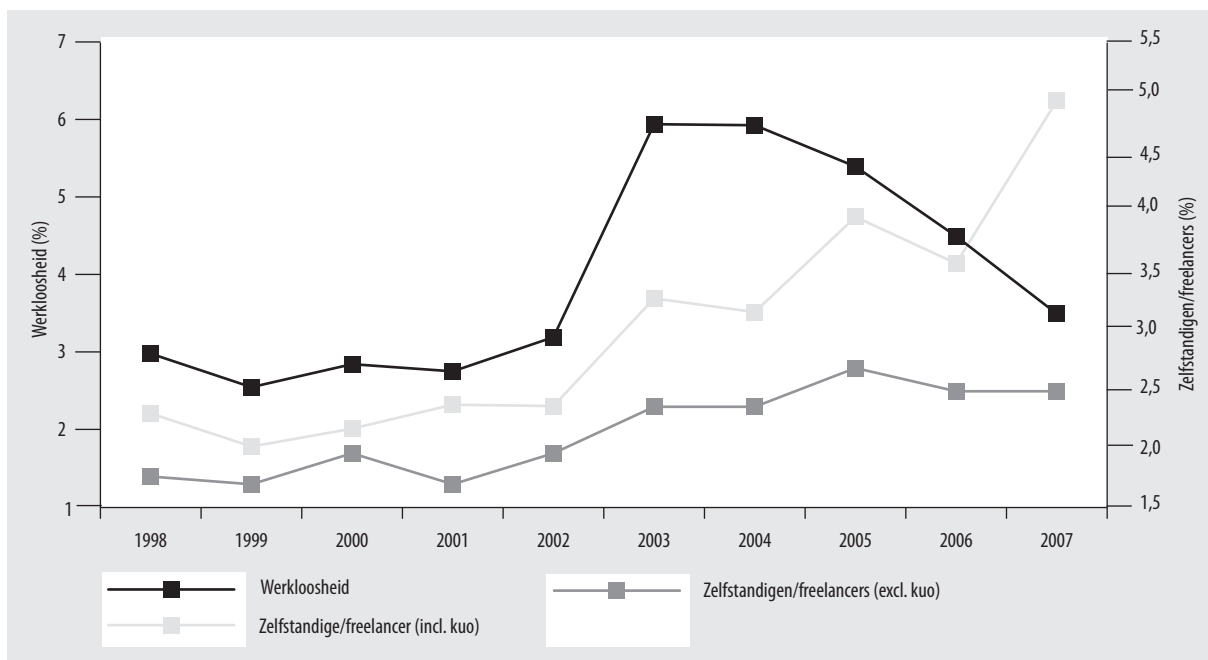
Zoals eerder is opgemerkt, is het aandeel van afgestudeerden die na het verlaten van de opleiding als zelfstandige of freelancer werkzaam zijn bij het kuo veruit het hoogst. Gemiddeld zo'n 30% van de afgestudeerden van het kuo is na het verlaten van de opleiding werkzaam als zelfstandige of freelancer. Het betreft hier voornamelijk afgestudeerden die werkzaam zijn als docent (muziek, zang of dans), uitvoerend musicus, grafisch-/reklame-/decorontwerper of beeldend kunstenaar. Ook voor het hao geldt dat relatief gezien veel afgestudeerden een onderneming starten. Bij het hao fluctueert het aandeel van zelfstandigen/freelancers in de afgelopen tien jaar rond de 5%. Hierbij gaat het voornamelijk om afgestudeerden die werkzaam zijn als bedrijfshoofd van een (pluim)veehouderij, tuinbouwbedrijf, akkerbouwbedrijf of een gemengd landbouwbedrijf. Vooral in de landbouwsector geldt vaak dat een bedrijf generaties in het bezit is van een familie. Daarbij gaat het bedrijf na verloop van tijd over van ouder op kind. Dit blijkt ook uit de bevinding dat 3,4% van de afgestudeerden van de sector hao vt meewerkt in het bedrijf van de ouders/partner tegen slechts 0,6% gemiddeld voor het hbo vt (gegevens meting 2007). Bij de overige sectoren van het hbo - en dat geldt met name voor het hpo en hsao - is het aandeel van afgestudeerden die voor zichzelf beginnen zeer klein.

Hieronder wordt bekeken in hoeverre de conjunctuur van invloed is op de keuze voor het ondernemerschap. Er kunnen twee tegengestelde hypothesen worden opgesteld omtrent de relatie tussen de conjunctuur en de keuze voor het ondernemerschap. De eerste hypothese luidt dat een gunstige conjunctuur een positieve invloed heeft op de keuze voor het ondernemerschap. Volgens deze hypothese kiest men vaker voor het ondernemerschap vanwege de gunstige situatie van het moment. De tweede hypothese luidt dat juist een ongunstige conjunctuur een positieve invloed heeft op de keuze voor het ondernemerschap aangezien banen in loondienst minder voorhanden zijn. In figuur 4.1 is de

relatie tussen ondernemerschap en conjunctuur voor hbo'ers in beeld gebracht voor de periode 1998-2007. Vermeld is het werkloosheidspercentage en het aandeel van startende ondernemers in deze periode voor hbo'ers. Uit de figuur wordt duidelijk dat de keuze voor het zelfstandig ondernemerschap de conjunctuur volgt, althans tot 2004. Tot 2004 neemt het aandeel van zelfstandig ondernemers in grote lijnen af wanneer het werkloosheidspercentage daalt, en neemt het aandeel van zelfstandig ondernemers toe wanneer het werkloosheidspercentage onder hbo'ers stijgt. Tot 2004 lijkt de figuur daarmee eerder de tweede dan de eerste hypothese te bevestigen, namelijk dat een ongunstige situatie op de arbeidsmarkt tot gevolg heeft dat meer hbo'ers kiezen voor het zelfstandig ondernemerschap. Vanaf 2004 is de relatie tussen ondernemerschap en conjunctuur veel onduidelijker.

Figuur 4.1

Ondernemerschap en conjunctuur, 1998-2007 (%)

Leidinggeven

Om te bepalen of hbo'ers werken als leidinggevend wordt aan de afgestudeerden gevraagd of zij in de huidige functie leidinggeven aan andere medewerkers. In tabel 4.2 is het aandeel van afgestudeerden met een leidinggevende functie vermeld. Tot 2002 bedraagt het aandeel van hbo-afgestudeerden in leidinggevende functies 17% à 18%. Vervolgens neemt dit aandeel iets af. Vanaf 2002 oefent 15% à 16% van de betaald werkende afgestudeerden een leidinggevende functie uit. Voor de onderscheiden hbo-sectoren geldt dat afgestudeerden van het hao, hto en heo doorgaans het vaakst werkzaam zijn in leidinggevende functies. Het aandeel van afgestudeerden die leidinggeven schommelt voor deze sectoren in de afgelopen jaren rond 20%. Bij het hpo en hgzo zijn relatief weinig afgestudeerden werkzaam als leidinggevend. Bij deze sectoren fluctueert het aandeel van leidinggevend tussen 5% en 10%. Dit is op zich niet vreemd omdat het overgrote deel van de afgestudeerden van het hpo werkzaam is als leraar en veel afgestudeerden van het hgzo werken als verpleegkundige, fysiotherapeut en dergelijke.

Tabel 4.2

Afgestudeerden hbo werkzaam in leidinggevende functies, 1998-2007 (%)

	hbo vt	hao vt	hpo vt	hto vt	heo vt	hgzo vt	hsao vt	kuo vt
1998	17	23	8	22	23	7	12	16
1999	18	22	8	25	24	8	13	17
2000	18	23	9	23	23	8	15	19
2001	17	27	9	21	21	9	14	16
2002	15	22	8	21	19	7	12	20
2003	15	18	8	20	19	9	14	12
2004	15	22	5	19	22	7	10	13
2005	16	18	5	20	22	9	10	X
2006	15	23	5	19	20	7	10	X
2007	15	24	7	18	21	10	9	X

x = geen cijfer beschikbaar.

4.3 Ondernemerschapcompetenties

Voor de ondernemerschapcompetenties van hbo'ers wordt gebruik gemaakt van de lijst met competenties zoals deze vanaf meting 2003 in de HBO-Monitor aan de afgestudeerden wordt voorgelegd. Het gaat om een lijst van 23 competenties die in het werk van belang kunnen zijn. Voor iedere competentie is aan de afgestudeerden gevraagd om een inschatting te geven van het niveau dat vereist is in hun huidige functie en hun eigen niveau. In deze paragraaf wordt eerst gekeken naar het vereiste niveau in het werk van deze competenties voor zelfstandigen/freelancers en leidinggevendenden. Daarna wordt bekeken in hoeverre hbo'ers over deze ondernemerschapcompetenties beschikken.

Vereist niveau van ondernemerschapcompetenties

Van de 23 competenties blijken zes competenties minstens 10%-punt vaker op een hoog vereist te zijn in het werk van zelfstandigen/freelancers dan in het werk van hbo'ers met een ander dienstverband (tabel 4.3). Kortom, deze zes competenties zijn met name voor zelfstandig ondernemers van belang bij het uitvoeren van de werkzaamheden. Het betreft de volgende competenties: (1) vermogen om vakkennis in de praktijk toe te passen, (2) vermogen om conform budget, planning of richtlijnen te werken, (3) vermogen om knopen door te hakken (4) vermogen om nieuwe ideeën en oplossingen te bedenken, (5) bereidheid om de nek uit te steken en (6) bereidheid om eigen en andermans ideeën ter discussie te stellen. Deze competenties weerspiegelen werkaspecten als vakbekwaamheid, efficiency, besluitvaardigheid, creativiteit, risicobereidheid en geestelijke souplesse. Deze zes competenties worden in het werk van zelfstandige ondernemers vaker op een hoog niveau vereist dan in het werk van andere afgestudeerde hbo'ers.

Uit tabel 4.4 komt naar voren dat afgestudeerden die in een leidinggevende functie werkzaam zijn een andere rol vervullen dan afgestudeerden die niet leiding geven. Het blijkt dat voor leidinggevendenden de ondernemerschapcompetenties (met uitzondering van de toepassing van vakkennis) vaker op een hoog niveau zijn vereist dan voor niet leidinggevendenden. Dit geldt voor met name het vermogen om conform budget, planning of richtlijnen te werken, knopen door te hakken en de bereidheid om de nek uit te steken (verschil groter dan 10%-punt). Tevens blijkt dat de ondernemerschapcompetenties voor hbo'ers met een leidinggevende functie op ongeveer gelijk niveau zijn vereist als voor zelfstandigen/freelancers (met uitzondering van de toepassing van vakkennis). Met andere woorden: leidinggevendenden dienen in dezelfde mate over ondernemerschapcompetenties te beschikken als zelfstandigen/freelancers. Hiermee lijken hbo'ers in leidinggevende functies qua ondernemerschap een rol te vervullen die vergelijkbaar is met zelfstandigen/freelancers.

Tabel 4.3

Vereist niveau van ondernemerschapcompetenties naar zelfstandigen/freelancers, meting 2003-2007 (% goed/uitmuntend niveau vereist) ¹⁾

	Zelfstandige/freelancer	Ander dienstverband
Toepassen van vakkennis in de praktijk	75	65
Conform budget, planning of richtlijnen werken	67	56
Knopen doorhakken	75	60
Nieuwe ideeën en oplossingen bedenken	81	67
Bereidheid om de nek uit te steken	79	64
Bereidheid om ideeën ter discussie te stellen	73	63

¹⁾ Score 4 en 5 op 5-puntschaal (1 'matig' <-> 5 'uitmuntend').

Tabel 4.4

Vereist niveau van ondernemerschapcompetenties in leidinggevende functies, meting 2003-2007 (% goed/uitmuntend niveau vereist) ¹⁾

	Zelfstandigen/freelancers	Leidinggevende functies	
		ja	nee
Toepassen van vakkennis in de praktijk	75	64	66
Conform budget, planning of richtlijnen werken	67	67	54
Knopen doorhakken	75	74	57
Nieuwe ideeën en oplossingen bedenken	81	75	66
Bereidheid om de nek uit te steken	79	74	63
Bereidheid om ideeën ter discussie te stellen	73	70	62

¹⁾ Score 4 en 5 op 5-puntschaal (1 'matig' <-> 5 'uitmuntend').

Eigen niveau van ondernemerschapcompetenties

Tabel 4.5 toont het eigen niveau van de ondernemerschapcompetenties van de afgestudeerden. De tabel vermeldt het percentage betaald werkende afgestudeerde hbo'ers dat aangeeft dat het eigen niveau van de competenties goed of uitstekend is. Over het algemeen beheersen zes à zeven van de tien betaald werkende afgestudeerden van het hbo de ondernemerschapcompetenties op een hoog niveau. Hierbij moet worden bedacht dat zelfstandigen/freelancers vaker dan anderen aangeven dat deze competenties goed/uitmuntend moeten worden beheerst (tabel 4.3).

Verder laat tabel 4.5 enige verschillen zien tussen de hbo-sectoren met betrekking tot de mate waarin de afgestudeerden de ondernemerschapcompetenties beheersen. Afgestudeerden van het kuo blijken het best geëquipeerd voor zelfstandig ondernemerschap: zij beschikken het vaakst op een hoog niveau over vakbekwaamheid (samen met afgestudeerden van het hpo), besluitvaardigheid (vermogen om knopen door te hakken), creativiteit (de competentie nieuwe ideeën en oplossingen bedenken), geestelijke souplesse (bereidheid om ideeën ter discussie te stellen) en, samen met afgestudeerden van het hso, risicobereidheid (bereidheid om de nek uit te steken). Afgestudeerden van het heo beschikken het vaakst over de competentie efficiency (vermogen om conform budget, planning of richtlijnen te werken) op een hoog niveau.

Tabel 4.5

Eigen niveau van ondernemerscompetenties, meting 2003-2007 (% eigen niveau goed/uitmuntend)¹⁾

	hbo vt	hao vt	hpo vt	hto vt	heo vt	hgzo vt	hsao vt	kuo vt
Toepassen van vakkennis in de praktijk	68	62	77	64	63	72	68	76
Conform budget, planning of richtlijnen werken	56	56	50	54	61	52	56	53
Knopen doorhakken	58	57	60	55	58	56	60	61
Nieuwe ideeën en oplossingen bedenken	69	66	75	69	66	67	71	82
Bereidheid om de nek uit te steken	72	72	74	67	72	70	75	75
Bereidheid om ideeën ter discussie te stellen	65	65	64	67	64	64	68	72

¹⁾ Score 4 en 5 op 5-puntschaal (1 'matig' <-> 5 'uitmuntend').

hao: meting 2006 en 2007; kuo: meting 2003 en 2004.

In tabel 4.6 wordt voor zelfstandigen/freelancers en (een vergelijkbare rol vervullende) leidinggevenden het eigen niveau afgezet tegen het niveau dat vereist is in hun werk. Met betrekking tot de zes ondernemerschapcompetenties ervaren zowel de zelfstandigen/freelancers als de leidinggevenden het minst vaak (een kwart of minder) discrepanties wat betreft hun vakbekwaamheid (toepassen vakkennis), risicobereidheid (nek uitsteken) en geestelijke souplesse (ideeën ter discussie stellen). Het vaakst (maar nog steeds door een minderheid van circa 30%) worden discrepanties ervaren wat betreft efficiency (conform budget/planning/ richtlijnen werken) en besluitvaardigheid (knopen doorhakken). Iets meer dan een kwart van de zelfstandigen/freelancers en leidinggevenden vindt dat hun creativiteit (nieuwe ideeën/oplossingen bedenken) tekortschiet.

Tabel 4.6

Confrontatie van vereist en beschikbaar niveau van ondernemerschapcompetenties, meting 2003-2007 (%)

	Eigen niveau van:					
	zelfstandigen/freelancers is:			leidinggevenden is:		
	te laag ¹⁾	precies goed ²⁾	te hoog ³⁾	te laag ¹⁾	precies goed ²⁾	te hoog ³⁾
Toepassen van vakkennis in de praktijk	25	56	19	20	55	25
Conform budget, planning of richtlijnen werken	35	47	18	30	49	21
Knopen doorhakken	31	52	17	29	52	19
Nieuwe ideeën en oplossingen bedenken	28	53	19	26	52	22
Bereidheid om de nek uit te steken	18	64	18	15	60	25
Bereidheid om ideeën ter discussie te stellen	22	58	21	20	57	23

¹⁾ Aandeel van afgestudeerden waarvan het 'eigen' competentieniveau lager is dan het vereiste niveau.²⁾ Aandeel van afgestudeerden waarvan het 'eigen' competentieniveau precies overeenkomt met het vereiste niveau.³⁾ Aandeel van afgestudeerden waarvan het 'eigen' competentieniveau hoger is dan het vereiste niveau.

Zowel eigen als vereist niveau gemeten op een schaal van 1 ('matig') t/m 5 ('uitmuntend').

Kortom, wat het niveau van hun ondernemerschapcompetenties betreft, is de meerderheid van de zelfstandigen/freelancers en leidinggevenden adequaat toegerust voor hun werk. Immers, bij elk van de ondernemerschapcompetenties beschikt de meerderheid van zowel de zelfstandigen/freelancers als de leidinggevenden over een voldoende hoog niveau.

4.4 Ondernemerschap in internationaal vergelijkend perspectief

In 2005 heeft een grootschalig onderzoek plaatsgevonden onder afgestudeerden van het hoger onderwijs in 14 Europese landen plus Japan: REFLEX (The Flexible Professional in the Knowledge Society:

New Demands on Higher Education in Europe).² Dit onderzoek, dat door het ROA is gecoördineerd, spitste zich toe op de eisen die vanuit de kennismaatschappij aan hoger opgeleiden worden gesteld en op de mate waarin het hoger onderwijs de competenties bijbrengt waarmee afgestudeerden aan deze eisen kunnen voldoen. Het REFLEX project betrof afgestudeerden van afstudeerjaargang 1999/2000 die in 2005 zijn geënquêteerd (dus circa 5 jaar na afstuderen). De REFLEX data zijn van belang om de positie van het hoger onderwijs in Nederland te vergelijken met die in de ons omringende landen. Omdat de afgestudeerden circa vijf jaar na afstuderen zijn benaderd, bieden deze data ook de mogelijkheid om het vroege carrièreverloop van afgestudeerden in kaart te brengen.

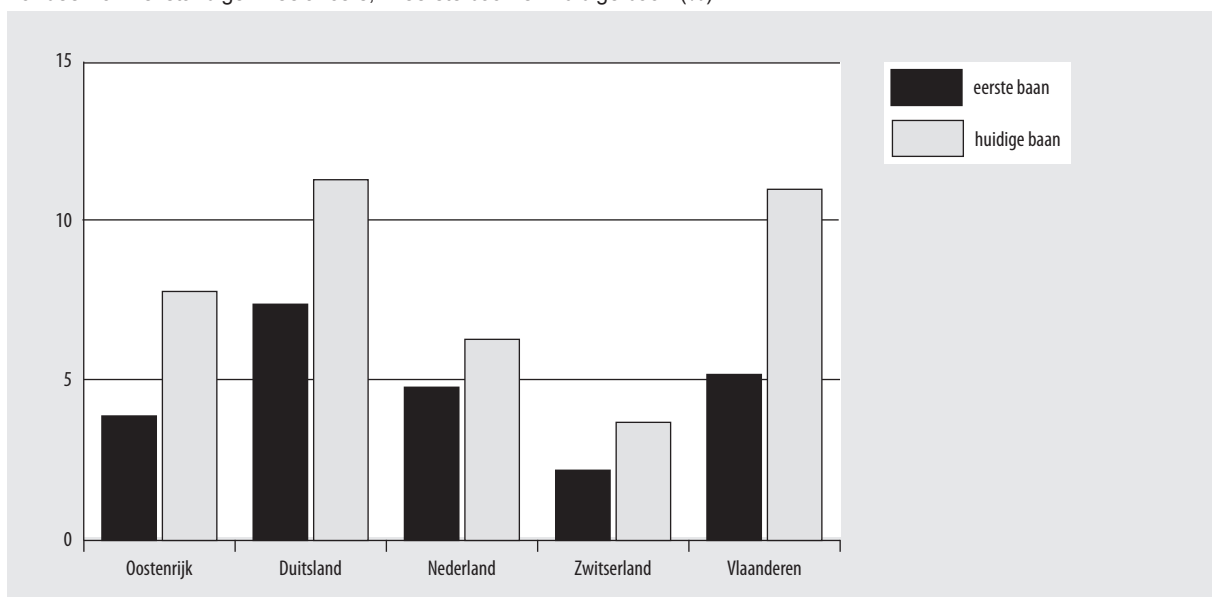
In deze paragraaf zijn de data van het REFLEX project gebruikt om afgestudeerden van Nederlandse hogescholen te vergelijken met die van afgestudeerden van professioneel gerichte bacheloropleidingen in Vlaanderen en afgestudeerden van Fachhochschulen in Duitsland, Oostenrijk en Zwitserland. Hierbij is eerst gekeken naar het aandeel dat als zelfstandige/freelancer werkt of een leidinggevende functie uitoefent. Vervolgens is gekeken naar ondernemerschapcompetenties en naar de mening van de afgestudeerden over de opleiding als basis voor het ontwikkelen van ondernemerschapvaardigheden.

Werk als zelfstandige/freelancer

Figuur 4.2 toont voor zowel de eerste baan na afstuderen als de huidige baan het aandeel van betaald werkende hbo-afgestudeerden die als zelfstandige of freelancer werkzaam zijn.

Figuur 4.2

Aandeel van zelfstandigen/freelancers, in eerste baan en huidige baan (%)

In alle landen zien we dat het aandeel van hbo'ers die als zelfstandige of freelancer werken gaandeweg de loopbaan toeneemt. Dit is in lijn met eerder onderzoek waaruit gebleken is dat zelfstandig ondernemerschap doorgaans wordt voorafgegaan door een periode van werken in loondienst (Bruins, 2004). De toename van het aandeel van zelfstandigen/freelancer tijdens de loopbaan is vooral groot in Vlaanderen en Oostenrijk.

Niet alle hbo'ers die de loopbaan als zelfstandige/freelancer starten zijn vijf jaar na afstuderen nog steeds ondernemer. Van de hbo'ers in Nederland die de loopbaan als zelfstandige/freelancer starten,

2. Zie ook: www.reflexproject.org

is de helft (48%) vijf jaar na afstuderen nog steeds ondernemer (Vlaanderen: 50%, Zwitserland: 53%, Duitsland: 73% en Oostenrijk: 75%).

Gemeten circa vijf jaar na afstuderen zijn hbo'ers uit Duitsland en Vlaanderen, vergeleken met hbo'ers uit de andere landen, het vaakst en hbo'ers uit Zwitserland het minst vaak als zelfstandige of freelancer werkzaam. Nederland met 7% zelfstandigen/freelancers en Oostenrijk nemen een middenpositie in.

Analyse van de kans op ondernemerschap

Voor de in Nederland afgestudeerde hbo'ers is in een nadere analyse nagegaan welke kenmerken samenhangen met de kans om na het afstuderen voor zichzelf te beginnen. In de analyse is getracht om de grootte van deze kans te schatten met behulp van persoonskenmerken (geslacht en leeftijd), sociale herkomst (geïndiceerd door het hoogst behaalde opleidingsniveau van de vader en de moeder), ervaring opgedaan tijdens de hbo-opleiding (werkervaring, bestuurlijke ervaring en buitenlandervaring), cognitief niveau (geïndiceerd door het gemiddelde eindcijfer bij afstuderen) en de individuele kans op werk (geïndiceerd door de duur van de intredewerkloosheid).

Tabel 4.7

Resultaten logistische regressie-analyse van de kans dat het dienstverband zelfstandig/freelance is (marginale effecten)

	Zelfstandige/freelancer in:	
	eerste baan na afstuderen	huidige baan
Geslacht	0	0
Leeftijd	+	0
Opleidingsniveau vader	0	0
Opleidingsniveau moeder	0	0
Aan studie gerelateerde werkervaring tijdens hbo opleiding (geen stage)	0	+
Niet aan studie gerelateerde werkervaring tijdens hbo opleiding	0	0
Bestuurlijke ervaring tijdens hbo opleiding	+	0
Buitenlandervaring tijdens hbo opleiding	+	0
Gemiddeld eindcijfer bij afstuderen	0	+
Zoekduur tot eerste baan na afstuderen	0	X
Eerste baan na afstuderen: zelfstandige/freelancer	X	++
Aantal werkgevers na afstuderen	X	++
Aantal maanden gewerkt sinds afstuderen	X	0

++ positief significant op 1%-niveau. + positief significant op 5%-niveau.

-- negatief significant op 1%-niveau. - negatief significant op 5%-niveau.

0 niet significant. X niet opgenomen in de analyse.

Zie bijlage 1 voor de volledige resultaten.

De kans dat hbo'ers na het afstuderen voor zichzelf beginnen blijkt niet samen te hangen met hun sociale herkomst of cognitief niveau noch met hun individuele kans op werk (tabel 4.7). De kans blijkt wel positief samen te hangen met leeftijd en het al dan niet opdoen van extra-curriculaire ervaring tijdens de hbo-opleiding, althans voor zover het gaat om bestuurlijke ervaring of buitenlandervaring. Oudere afgestudeerden en studenten die tijdens hun hbo-opleiding bestuurlijke ervaring of buitenlandervaring opdoen, blijken na het afstuderen vaker voor zichzelf te beginnen dan studenten zonder deze vormen van extra-curriculaire ervaring. Wellicht is het niet een effect van deze ervaring op zich maar veel meer van achterliggende persoonlijkheidskenmerken die van invloed zijn op zowel het al dan niet

gaan opdoen van bestuurlijke ervaring of buitenlandervaring tijdens de opleiding als het al dan niet voor zichzelf beginnen na de opleiding.

In een tweede analyse is nagegaan welke kenmerken samenhangen met de kans dat men vijf jaar na afstuderen (nog steeds) als zelfstandige of freelancer werkzaam is. In de analyse is getracht om de grootte van deze kans te schatten met behulp van dezelfde kenmerken die zijn gebruikt bij de analyse van de kans dat men na afstuderen voor zichzelf begint, maar nu aangevuld met enkele kenmerken van de loopbaan na afstuderen, namelijk de dynamiek van de loopbaan (geïndiceerd door het aantal werkgevers na afstuderen), de duur van de arbeidsloopbaan (geïndiceerd door het totaal aantal maanden werkervaring na afstuderen) en uiteraard het gegeven of men de loopbaan al dan niet als zelfstandige of freelancer is gestart. De kans dat hbo'ers vijf jaar na afstuderen (nog steeds) als zelfstandige/freelancer werken blijkt niet samen te hangen met persoonskenmerken of sociale herkomst, maar wel met werkervaring tijdens en na de opleiding en met hun cognitief niveau (tabel 4.7). De 'betere' studenten en studenten met relevante werkervaring blijken vijf jaar na afstuderen vaker als zelfstandige/freelancer te werken dan de wat 'slechtere' studenten en studenten die geen relevante werkervaring tijdens de opleiding hebben opgedaan. Ook een dynamische loopbaan vergroot de kans dat hbo-afgestudeerden vijf jaar na afstuderen als zelfstandige/freelancer werkzaam zijn. Deze kans is tot slot ook groter wanneer zij hun loopbaan als zelfstandige of freelancer starten.

Leidinggeven

Gemeten vijf jaar na afstuderen, oefenen hbo'ers in Nederland minder vaak leidinggevende functies uit dan hbo'ers uit andere landen (tabel 4.8).

Tabel 4.8

Leidinggevende functies (%)

	Oostenrijk	Duitsland	Nederland	Zwitserland	Vlaanderen	Totaal
	37	30	25	42	33	31

Waarden en oriëntaties

In de REFLEX vragenlijst zijn 10 baankenmerken aan de respondenten voorgelegd. Aan hen is gevraagd om voor ieder baankenmerk op een 5-puntschaal (1 'helemaal niet belangrijk' <-> 5 'zeer belangrijk') aan te geven hoe belangrijk het desbetreffende baankenmerk voor hen persoonlijk is. Tabel 4.9 toont het aandeel van hbo'ers in Nederland die het desbetreffende baankenmerk (zeer) belangrijk vinden (antwoordcategorie 4 of 5), verdeeld naar dienstverband.

Afgestudeerden van het hbo in Nederland die als zelfstandige of freelancer werkzaam zijn, hechten beduidend minder vaak veel waarde aan baan zekerheid, een hoog inkomen en genoeg tijd voor vrije tijdsbesteding dan Nederlandse hbo'ers met een ander dienstverband. Ook vinden zij de mogelijkheden om werk en gezinstaken te combineren en nieuwe dingen te leren relatief iets minder vaak belangrijk (verschil minstens 5%-punt), maar autonomie in het werk daartegen iets vaker wél belangrijk. De zelfstandig of freelance werkende hbo'ers verschillen nauwelijks van andere werkende hbo'ers in het belang dat zij toekennen aan nieuwe uitdagingen in het werk, goede carrièreperspectieven, sociale status en de mogelijkheid om iets nuttigs voor de samenleving te doen.

Tabel 4.9

Belang van waarden en oriëntaties: % (zeer) belangrijk ¹⁾

	Zelfstandig/freelance	Ander dienstverband
Werkautonomie	76	67
Baanzekerheid	47	80
Mogelijkheid om nieuwe dingen te leren	85	92
Hoog inkomen	36	50
Nieuwe uitdagingen	92	89
Goede carrièreperspectieven	60	62
Genoeg tijd voor vrijetijdsbesteding	63	82
Sociale status	37	37
Mogelijkheid om iets nuttigs te doen voor de samenleving	56	58
Goede mogelijkheid om werk en gezinstaken te combineren	63	68

¹⁾ Score 4 en 5 op 5-puntschaal (1 'helemaal niet belangrijk' <-> 5 'zeer belangrijk').

Ondernemerschapcompetenties

In het REFLEX project is aan de afgestudeerden een lijst van 19 competenties voorgelegd die in het werk van belang kunnen zijn. Hiervan zijn 7 ondernemerschapcompetenties geselecteerd. Opgemerkt moet worden dat de REFLEX competentielijst een andere lijst is dan de competentielijst die in de HBO-Monitor wordt gebruikt.

Tabel 4.10

Inschatting van het 'eigen' niveau van zeven ondernemerschapcompetenties: % (zeer) hoog ¹⁾

	Oostenrijk	Duitsland	Nederland	Zwitserland	Vlaanderen	Totaal
Managementcompetenties						
Vermogen om effectief te onderhandelen	40	40	26	29	22	29
Vermogen om gezag uit te oefenen	27	33	29	23	24	28
Innovatieve competenties						
Alert zijn op nieuwe mogelijkheden	55	51	41	42	38	43
Vermogen om nieuwe ideeën en oplossingen te bedenken	70	60	50	53	44	52
Bereidheid om ideeën van uzelf en van anderen ter discussie te stellen	63	56	51	51	47	51
Cognitieve vaardigheid						
Kennis van andere vakgebieden of disciplines	35	26	18	22	11	19
Communicatieve vaardigheid						
Vermogen om producten, ideeën of rapporten aan een publiek te presenteren	59	44	32	35	31	36

¹⁾ Score 6 en 7 op 7-puntschaal (1 'zeer laag' <-> 7 'zeer hoog').

In de enquête is gevraagd naar het niveau van de vereiste competenties in de huidige functie en van de competenties waarover men beschikt. De afgestudeerden konden dit aangeven op een 7-puntschaal lopend van 1 ('zeer laag') tot 7 ('zeer hoog'). Ten aanzien van zeven competenties is het vereiste niveau significant hoger voor zelfstandigen/freelancers dan voor afgestudeerden met een ander dienstverband. Het gaat om een cognitieve vaardigheid (*kennis van andere vakgebieden of disciplines*), twee managementcompetenties (*vermogen om effectief te onderhandelen* en *vermogen om gezag uit te oefenen*),

drie innovatieve competenties (*alert zijn op nieuwe mogelijkheden, vermogen om nieuwe ideeën en oplossingen te bedenken en bereidheid om ideeën van uzelf en van anderen ter discussie te stellen*) en een communicatieve vaardigheid (*vermogen om producten, ideeën of rapporten aan een publiek te presenteren*). In tabel 4.10 is het niveau weergegeven waarop de afgestudeerden in de verschillende landen naar hun mening over deze zeven ondernemerschapcompetenties beschikken na vijf jaar actief te zijn op de arbeidsmarkt.

Van de zeven ondernemerschapcompetenties schatten afgestudeerde hbo'ers in Europa het niveau van de drie innovatieve competenties hoger in dan het niveau van de andere ondernemerschapcompetenties. Kijken we naar de verschillen tussen de landen dan zien we dat Oostenrijk en Duitsland door de bank genomen het hoogst scoren (en Vlaanderen het laagst) wat de inschatting van het eigen niveau van de ondernemerschapcompetenties betreft. Afgestudeerde hbo'ers in Nederland en Zwitserland nemen een middenpositie in. Wel scoren Nederlandse hbo'ers relatief hoog wat betreft het vermogen om gezag uit te oefenen.

Opleiding als basis voor ontwikkelen van ondernemerschapcompetenties

Aan de afgestudeerden is gevraagd om op een 5-puntschaal (1 'helemaal niet' <-> 5 'in zeer hoge mate') aan te geven in hoeverre de hbo-opleiding een goede basis is geweest voor het ontwikkelen van vaardigheden op het gebied van ondernemerschap.

Tabel 4.11

Evaluatie van de opleiding (%)

	Oostenrijk	Duitsland	Nederland	Zwitserland	Vlaanderen	Totaal
'In hoeverre is uw opleiding een goede basis geweest voor het ontwikkelen van vaardigheden op het gebied van ondernemerschap?' ¹⁾	47	22	16	32	25	23

¹⁾ Score 4 en 5 op 5-puntschaal (1 'helemaal niet' <-> 5 'in zeer hoge mate').

Hoewel dit opleidingsaspect in alle landen, behoudens Oostenrijk, slecht scoort, laat tabel 4.11 zien dat Nederlandse hbo'ers nog minder vaak dan hbo'ers uit andere landen goed te spreken zijn over de opleiding als basis om ondernemerschapvaardigheden te ontwikkelen.

4.5 Conclusies

Circa anderhalf jaar na afstuderen (gemeten in 2005) kiest een beperkt deel (4%) van de betaald werkende hbo'ers er voor om te gaan werken als zelfstandige/freelancer (vooral afgestudeerden van het kuo). Circa vijf jaar na afstuderen (gemeten in 2005) werkt 7% van de betaald werkende hbo'ers als zelfstandige/freelancer. Hiermee nemen Nederlandse hbo'ers een middenpositie in tussen hbo'ers in Duitsland en Vlaanderen en hbo'ers in Zwitserland.

In een nadere analyse is gebleken dat oudere afgestudeerden en studenten die tijdens hun hbo-opleiding bestuurlijke ervaring of buitenlandervaring opdoen hun loopbaan vaker als zelfstandige of freelancer starten dan studenten zonder deze vormen van extra-curriculaire ervaring. Overigens is de helft (48%) van de hbo'ers in Nederland die de loopbaan als zelfstandige/freelancer starten vijf jaar na afstuderen nog steeds in deze baan werkzaam. Het is dus niet verwonderlijk dat degenen die hun loopbaan als zelfstandige/freelancer starten een grotere kans hebben om vijf jaar na afstuderen als zelfstandige of freelancer werkzaam te zijn. Deze kans is ook groter voor afgestudeerden met hogere eindcijfers en afgestudeerden die buiten de stage additionele relevante werkervaring tijdens de studie hebben opgedaan.

Zes competenties worden in het werk van beginnende zelfstandigen/freelancers op een relatief hoog niveau vereist. Deze ondernemerschapcompetenties betreffen het vermogen om vakkennis in de praktijk toe te passen, conform budget, planning of richtlijnen te werken, knopen door te hakken, nieuwe ideeën en oplossingen te bedenken, alsmede de bereidheid om de nek uit te steken en eigen en anderen ideeën ter discussie te stellen. Pas afgestudeerde hbo'ers in leidinggevende functies dienen deze ondernemerschapcompetenties op een vergelijkbaar hoog niveau te beheersen als zelfstandigen/freelancers. Hiermee vervullen hbo'ers in leidinggevende functies qua ondernemerschap een vergelijkbare rol als zelfstandigen/freelancers. Bij elk van de ondernemerschapcompetenties schat de meerderheid van zowel de zelfstandigen/freelancers als de leidinggevendenden het eigen competentieniveau voldoende hoog in.

Circa anderhalf jaar na afstuderen (gemeten in 2005) heeft 16% van de betaald werkende hbo'ers een leidinggevende functie. Circa vijf jaar na afstuderen (gemeten in 2005) heeft 25% van de betaald werkende hbo'ers een leidinggevende functie. Hiermee oefenen hbo'ers in Nederland minder vaak leidinggevende functies uit dan hbo'ers in andere landen.

In een internationaal onderzoek onder hbo'ers die wat verder gevorderd zijn met hun loopbaan (5 jaar na afstuderen) blijkt bij 7 competenties het vereiste niveau voor zelfstandigen/freelancers significant hoger te zijn dan voor hbo'ers met een ander dienstverband. Deze ondernemerschapcompetenties betreffen één cognitieve competentie (*kennis van andere vakgebieden/disciplines*), twee managementcompetenties (*vermogen om effectief te onderhandelen* en *gezag uit te oefenen*), drie innovatieve competenties (*alert zijn op nieuwe mogelijkheden*, *vermogen om nieuwe ideeën en oplossingen te bedenken* en *bereidheid om ideeën van uzelf en van anderen ter discussie te stellen*) en één communicatieve competentie (*vermogen om producten, ideeën of rapporten aan een publiek te presenteren*). Wat de inschatting van het eigen niveau van deze ondernemerschapcompetenties betreft, nemen hbo'ers in Nederland en Zwitserland een middenpositie in tussen hbo'ers in Vlaanderen aan de ene kant en hbo'ers in Duitsland en Oostenrijk aan de andere kant. Hoewel dit opleidingsaspect in alle landen slecht scoort, zijn hbo'ers in Nederland minder vaak dan hbo'ers uit andere landen goed te spreken over de opleiding als basis om ondernemerschapvaardigheden te ontwikkelen.

Literatuur

- Allen, J., Ramaekers, G., Velden, R. van der & Vries, M. de (2005), *De arbeidsmarktpositie van afgestudeerden van het hoger beroepsonderwijs*, HBO-Monitor 2004, Den Haag: HBO-raad.
- Blumberg, B. & Graaf, P. de (2004), Zelfstandig ondernemerschap in Nederland: Determinanten van instroom en uitstroom. *Mens en Maatschappij*, 79, 1, pp. 43-65 .
- Boshuizen, H.P.A. (1989), *De Ontwikkeling van Medische Expertise: een Cognitief-Psychologische Benadering*, Thesis, Haarlem: Thesis Publishers.
- Bruins, A. (2004), *Starten in recessie: Startende ondernemers in 2003*, Zoetermeer: EIM
- Ramaekers, G. & Eijs, P. van (2001), *De arbeidsmarktpositie van afgestudeerden van het hoger beroepsonderwijs*, HBO-Monitor 2000, Den Haag: HBO-raad.
- Ramaekers, G. & Velden, R. van der (2006), The proof of the pudding is in the eating: hoe onderzoek onder afgestudeerden gebruikt kan worden voor de accreditatie van opleidingen, *Tijdschrift voor Hoger Onderwijs*, 24/1, pp. 2-12.

Bijlage 1: Analyseresultaten van de kans op ondernemerschap

Tabel B.1

Resultaten logistische regressie-analyse van de kans dat het dienstverband zelfstandig/freelance is (marginale effecten)

	Zelfstandige/freelancer in:			
	eerste baan na afstuderen		huidige baan	
	B	S.E.	B	S.E.
Geslacht: man	0,366	0,253	0,323	0,269
Leeftijd in jaren	0,045*	0,020	0,033	0,023
Opleidingsniveau vader:				
- laag	0,346	0,381	-0,053	0,380
- middelbaar (referentie)				
- hoog	0,355	0,371	0,148	0,364
Opleidingsniveau moeder:				
- laag	-0,051	0,336	-0,464	0,327
- middelbaar (referentie)				
- hoog	0,352	0,356	-0,579	0,387
Aan studie gerelateerde werkervaring tijdens hbo opleiding (geen stage)	0,093	0,263	0,570*	0,276
Niet aan studie gerelateerde werkervaring tijdens hbo opleiding	-0,426	0,272	-0,451	0,287
Bestuurlijke ervaring tijdens hbo opleiding	0,522*	0,257	-0,075	0,277
Buitenlandervaring tijdens hbo opleiding	0,582*	0,263	0,179	0,291
Gemiddeld eindcijfer bij afstuderen	0,130	0,111	0,292*	0,114
Zoekduur tot eerste baan na afstuderen	-0,110	0,108	X	
Eerste baan na afstuderen: zelfstandige/freelancer	X		3,597**	0,325
Aantal werkgevers na afstuderen	X		0,302**	0,066
Aantal maanden gewerkt sinds afstuderen	X		-0,008	0,011
Constante	-5,599**	0,926	-5,690**	1,159

** Significant op 1%-niveau.

* Significant op 5%-niveau.

X Niet opgenomen in de analyse.

N 1.671 (eerste baan); 1.567 (huidige baan).

Databron: REFLEX.

